

Beslutsärende punkt 14

Remissvar – Arkitekturprogram för Göteborg

Förslag till beslut

att fastställa Remissvar – Arkitekturprogram för Göteborg

DATUM
2017-09-22

HANDLÄGGARE
Kajsa Wide

DIREKTTTEL
031-368 53 45

E-POST
kajsa.wide@higab.se

BETECKNING
Higab Dnr 0234/17

Henrik Markhede
Stadsbyggnadskontoret
Göteborg

Svar på remiss gällande Arkitekturprogram för Göteborg dnr 0110/17

Bakgrund

Stadsbyggnadskontoret har skickat ut ett program på tidig remiss. Detta utgörs av ett utkast till Arkitekturprogram för Göteborg. Man genomför en remissrunda med bolag och förvaltningar och efterfrågar synpunkter på vad som saknas i programmet och vad som behöver lyftas fram i ett dokument som detta. Parallellt med remissrundan genomförs dialogsamtal med medborgare. Arkitekturprogrammet ska därefter arbetas igenom utefter de inkomna synpunkterna och remissvaren. Målet är att det kan antas i Byggnadsnämnden under hösten 2017.

Higab har tagit del av Arbetsmaterialet daterat 2017-04-06 och 2017-02-23 och lämnar följande svar:

Sammanfattning och Higabs ställningstagande

Styrelsen för Higab AB välkomnar framtagandet av ett Arkitekturprogram för Göteborg. Att Göteborgs Stad vill formulera hur man bättre avser arbeta med arkitektur, estetiska värden och andra svårsmätbara kvaliteter i planering och byggnation av staden uppfattar vi från Higabs sida som positivt. Rätt utformat kan ett sådant dokument fungera som ett bra underlag för stadens förvaltningar och bolag och även för en bredare diskussion med andra aktörer om hur vår stad kan utvecklas.

I det utsända remissmaterialet saknas dock ännu förutsättningar för att programmet ska tjäna det syfte som beskrivs - att fungera som ett stöd i planeringen. Materialet är ostrukturerat och otydligt. Texten pendlar mellan å ena sidan generella påståenden som bedöms svåra att följa upp, och å andra sidan specifika krav på detaljnivå som saknar stöd eller underbyggda resonemang.

Higab rekommenderar en starkt omarbetad version med ett mer pedagogiskt upplägg, där syften och mål formuleras tydligare, och där råd och eventuella riktlinjer formuleras på ett mer tillgängligt sätt. En mängd bilder och stödjande illustrationer krävs för att tydliggöra programmet. De verktyg som är nödvändiga för att genomföra programmets intentioner måste också bättre tydliggöras. Därefter bör en ny remiss gå ut. Som inspirationsmaterial kan "Arkitekturstaden Malmö" rekommenderas. Det är en mycket ambitiös, men i hög grad pedagogisk skrift som beskriver Malmö Stads ambitioner för

stadens gestaltning och innehåll med utgångspunkt i arkitekturen. De har hittat ett pedagogiskt grepp som gör skriften läsbar och tillgänglig för alla. ARK/GBG behöver inte vara så omfattande, däremot lika tydlig och strukturerad.

Synpunkter gällande syfte, målgrupp och mål:

Syftet

Programmet syftar till att "stödja stadens planerare i att kanalisera och strukturera kunskap, erfarenheter och samtal rörande arkitektur". En otydlighet gäller hur programmet ska fungera. I förordet skrivs "ARK/GBG vill ge råd och riktlinjer om hur staden *kan och bör* utformas arkitektoniskt. Lite längre ner formuleras: "ARK/GBG ska ... arbetas in som en del i den kommande översiktsplanen och bli *styrande* för utvecklingen av Göteborg. (Higabs kursiveringar.) Det behöver tydliggöras var programmet ska inordnas i hierarkin bland stadens stödjande och styrande dokument.

Målgrupp

"ARK/GBG riktar sig till göteborgarna, de som bor i staden, planerar och bygger den, och alla andra som rör sig i staden." Om programmet ska rikta sig till ALLA måste det bearbetas och utvecklas betydligt. Det kräver en tydlig, enkel och pedagogiskt upplagd struktur. Både den som är professionellt insatt i arkitektur och stadsbyggnadsfrågor och den medborgare som är nyfiken på hur Göteborgs Stad arbetar med dessa frågor ska kunna orientera sig i skriften och få ut något meningsfullt av den.

Mål

S 10-11: Stadsbyggnadskontoret har tagit fram 30 teser för stadens expansion, som underlag för medborgarsamtal. Man hoppas få medborgarnas syn på stadens utveckling och vilka övergripande mål som bör ställas. "Sammanfattas de 30 teserna kan målsättningar formuleras på följande vis: ..."

Därefter följer 5 påståenden som därmed är en sammanfattning av det som ska utgöra ett underlag för att arbeta fram ARK/GBG. Flera av dem är generella påståenden som alldeles säkert delas av de flesta, men är de verkligen målsättningar för vad ett arkitekturprogram kan uppnå? Exempelvis "Göteborg ska fortsatt vara ett regionalt centrum och vara attraktivt för både besökare och bosatta." Målsättningarna behöver utvecklas. Vilka teserna är i sin helhet och var de är förankrade framgår inte av programmet.

Kommentarer till innehållet i programmet:

Generellt

Intentionerna uppfattas som goda, och i texten finns en rad ansatser till precisering av svårigheter och möjligheter, men det stannar påfallande ofta vid generella ståndpunkter om den goda staden som princip. Med ett mer strukturerat upplägg med olika konkreta exempel i bild som förklarar och exemplifierar Göteborgs särart och vad som är

bevarandevärt och utvecklingsbart just här i vår stad, kan programmet bli mer användbart och tillgängligt.

Stadens struktur och mönster

Programmet beskriver att man vill arbeta med stadsbyggande i en kontext där ”fokus sätts på vilka kvaliteter vi vill skapa, socialt, ekonomiskt, ekologiskt och estetiskt, och stadsbyggande ses som ett medel att uppnå dessa mål snarare än ett ideologiskt mål i sig.” Varken den traditionella kvartersstaden eller det modernistiska stadsbyggnadsidealet var enbart ideologier – utan medel att uppnå de kvaliteter som stod högt i kurs i respektive tidsanda.

Nu råder ett annat ideal präglad av vår tids prioriterade kvaliteter; hög täthet, blandade funktioner, integration av olika trafikslag – som lyfts fram i ARK/GBG. Dessa ideal bör också problematiseras och diskuteras förutsättningslöst, annars riskerar vi att fastna i ett här och nu – och inte vad Göteborg ska bli i framtiden.

Indikatorer för stadskvalitet

På uppdrag av stadsbyggnadskontoret har en utredning gällande ”Indikatorer för stadskvalitet” gjorts. Utredningen har skickats med som bilaga till programmet. Syftet med utredningen är att föreslå indikatorer och gränsvärden för stadskvalitet som kan bidra till att skapa en mer attraktiv stad. Målsättningen är att dessa indikatorer ska vara ett handfast redskap för detaljplanering av nya områden.

Om denna metod ska användas bör den på ett bättre sätt arbetas in i programmet. Vid läsning av bilagan framgår t ex att kravnivåerna för indikatorernas uppfyllelse är olika i innerstad, mellanstad och ytterstad – vilket inte framgår i programmet, och därför skapar en felaktig bild av att alla områden förväntas planeras utefter exakt samma premisser. Indikatorerna kan säkert fungera väl som en vägledning, men det finns andra parametrar som också avgör hur god stadsmiljö som uppnås, som inte ryms bland dessa indikatorer. Att några väljs ut kan göra att en blindhet inför andra värden infinner sig.

I bilagan framgår också att en handbok behöver tas fram och viss utbildning ges för att planhandläggaren ska kunna arbeta efter metoden. Har modellen testats på något av de nya stora planerade områden som är under arbete nu? Vad blev resultatet, och hur har det påverkat eller förändrat arbetet med just den detaljplanen, eller med sättet att arbeta med frågorna?

Stadens skala – och arkitekturens detaljer

Genom skriften finns en mängd påståenden om arkitektur eller stadsbyggnad, om byggnadsmaterial eller om byggnadsdelar, som vid läsning uppfattas som uttalade omdömen och en önskan att styra på detaljnivå.

Ett exempel på ställningstagande som öppnar för fler frågor än det ger svar: "Ett högt hus ska bygga vidare på stadsdelens unika identitet", s 18. Vad avgör, och vem avgör vilken som är den aktuella stadsdelens unika identitet? Är det stadsbyggnadskontoret, byggherren, arkitekten eller medborgarna som avgör? Högab ifrågasätter vad påståendet egentligen betyder och på vilket sätt det ska efterlevas när det ska konkretiseras. Hur bygger Karlatornet vidare på Lindholmens unika identitet, eller de nya höghusen vid Centralstationen? De skapar snarare en helt ny identitet åt stadsdelen. Därmed inte sagt att det är fel – men det belyser svårigheterna att formulera konkreta skallkrav gällande gestaltning.

Önskan att styra på detaljnivå, exempel s 20: "Dekorative motiv bör bidra till betoning eller förstärkning av indelningar eller övergångar och underordna sig byggnadens övergripande gestaltning och uttryck". Det finns som sagt många förhållningssätt till gestaltning, och vad som väljs i det ena eller andra fallet är en mer komplex fråga än att det går att formulera i sådana riktlinjer. Det har med platsen, dess historia, omgivande bebyggelse, och vad man i det specifika fallet önskar att arkitekturen ska uttrycka och ge för intryck.

Exempel på s 21: "När ombyggnad sker ska också förvanskade tillägg tas bort, t ex insticksfönster av fel modell, eller tilläggsisolerade plåtfasader, på så vis kan kulturarvet ibland återställas". Högab har inget att invända i sak, tvärtom, men är det ARK/GBG som avgör om detta **ska** göras eller ej? Nej. Det avgörs av byggherren i samråd med annan expertis och kompetens och med de förutsättningar som gäller för ombyggnadsprojektet.

Stadens aktörer och stadsutvecklingens medel

I programmet beskrivs att många aktörer är inblandade i stadens utvecklingsprocess, och att frågor om arkitektur och stadsbyggnad kräver samverkan. Påståenden som "Stadsbyggnadskontorets mest karaktäristiska medel är dock att man bestämmer bebyggelsens fysiska form" (s 28) blir då högst märklig. Bestämmandet av bebyggelsens fysiska form är ju resultatet av det som sker i samverkan med alla inblandade aktörer; byggherrar, arkitekter, företag som behöver nya lokaler, boende, byggare – där alla innehar olika kompetens och erfarenhet för att skapa den helhet som krävs. Utan dessa aktörer – ingen stadsutveckling, och utan väl fungerande processer för detaljplaner och bygglov kommer vi aldrig att kunna bygga någon stad värd namnet.

Här kanske stadsbyggnadskontoret kunde pröva att använda ett av stadsutvecklingens medel som tas upp i skriften: "att medvetet använda språk och begrepp för att etablera nya bilder av platser eller områden" (s 27) - och tillämpa metoden på den egna processen. Börja benämna "detaljplan" för "ramverk" och faktiskt planera dessa ramverk med större öppenhet flexibilitet. Målet måste vara att komma bort från en alltför styrd detaljreglering som låser fast ett tillstånd, snarare än ger förutsättningar för utveckling av staden. På köpet kanske detta även kan ge välbehövlig skjuts åt bygglovsprocessen.

Slutligen; samverkan mellan stadens aktörer kan och bör utvecklas betydligt om Göteborg ska ha en möjlighet att åstadkomma all den byggnation och stadsutveckling som staden står inför.

Ekonomiska perspektivet

Såväl bra som dåligt utformad arkitektur och stadsmiljö kostar. Sverige har de högsta byggkostnaderna i EU. Under sådana förutsättningar riskerar, precis som skriften tar upp, mer svårsmätbara kvaliteter att nedprioriteras i processen. I ett långsiktigt perspektiv är väl genomtänkta miljöer som utgår från människors behov ett bidrag till ekonomisk hållbarhet, men höga och ökande byggkostnader är ett hot mot detta.

Barnperspektivet, jämställdhetsperspektivet, mångfaldsperspektivet

Genom bättre verktyg för planering av staden och en ökad generell förståelse för vad arkitektur och stadsbyggande kan åstadkomma, kan förutsättningarna för att skapa goda livsmiljöer öka. Detta kan på lång sikt skapa en mindre segregerad stad, där fler kan känna sig trygga och se möjligheter för sin egen utveckling. Dessa intentioner uppfattas i programmet, men om Göteborg genom arkitekturprogrammet får ett sådant verktyg är svårt att bedöma av remissunderlaget.

Miljöperspektivet

Programmet tar upp och resonerar kring några av de stora utmaningar som en hållbar stadsutveckling behöver hantera och fokusera på.

Omvärldsperspektivet

I den starka urbaniserings- och globaliseringstrend som pågår är det både möjligt och viktigt att inhämta kunskap och erfarenheter från städer med liknande förutsättningar och utmaningar som Göteborg. Det är lika viktigt att vara mån om det som är Göteborgs specifika särart som stad – och värna om de kvaliteterna och inte bygga bort dem. Detta bör tas med i det fortsatta arbetet.

Higabs roll och nytta av programmet

Higab är en aktör gällande både byggande och stadsutveckling, samt förvaltare av ett stort antal byggnader med kulturhistoriskt värde. Dessa är främst äldre byggnader, men också några nyare som kan komma att bli framtida byggnadsminnen. Hur Higabs samtliga byggnader och kulturmiljöer bäst ska kunna förvaltas och utvecklas i ett ständigt växande Göteborg är en högst levande fråga i det dagliga arbetet hos Higab. ARK/GBG kan inte bidra till detta i sin nuvarande utformning, men vi ser fram emot en utvecklad och förbättrad skrift att ta ställning till.

För Higab AB
Kajsa Wide
Projektledare Tidiga skeden

Datum: 2017 04 06

Arbetsnamn: ARK/GBG
Arkitekturprogram för Göteborg

INNEHÅLL

Förord

Staden och samhället

Programmets syfte

Strategiska dokument för Göteborgs utveckling

Utmaningar

Mål

Stadens struktur

- Dagens stadsbyggande i ett historiskt sammanhang
- Stadsmönster
- Olika lägen – olika förutsättningar
- Indikatorer för stadskvalitet

Stadsrum och byggnader

- Stadens skala och det övergripande landskapsrummet
- Byggnaders utformning i en tät stad
- Arkitekturens detaljer
- Ljuset
- Gator och offentliga rum
- Parker, grönområden och vatten
- Konst i det offentliga rummet

Stadens aktörer

- Vems är staden?
- Samtalet med medborgarna
- Stadsutvecklingens medel
- Byggemenskaper
- Tävlingar och parallella arkitektuppdrag

Avslutning – Göteborg mot 2021

FÖRORD

Göteborg står inför en stor omvandling, staden växer och förändras, och byggnader, kvarter och hela stadsdelar tillkommer. Hål i stadsväven repareras, avskilda stadsdelar knyts samman och stadens silhuett förändras. Arkitekturprogrammet är tänkt att vara ett stöd i den omvandlingen, och visa på olika prioriterade frågor i det pågående arbetet, i stadsbygget som rör alla göteborgare. Hur ser den goda staden ut? Vilken stad vill vi lämna över till våra barn? Och hur kan arkitekturen skapa långsiktigt hållbara värden, med funktion som löper samman med skönhet och kreativitet?

Arkitekturen rör det byggdas form, stadsrummets gestaltning, stadens samband och funktion, och människans upplevelse av material, rymd och sammanhang. Det mänskliga perspektivet är viktigt att värna i Göteborg, där bilen och infrastrukturen ibland har fått dominera. Att arbeta utifrån den mänskliga skalan innebär att en annan stad kan växa fram, där det är närmare mellan människor och möten. Det framtida Göteborg behöver hämta inspiration både ur det historiska arvet, det byggda som omger oss, och ur ett pågående samtal med göteborgarna. Vad är bra arkitektur? När fungerar en byggnad eller en park som bäst? Hur kan vi skapa fler stadsrum där människor vill och kan mötas? Vad vill vi behålla, omforma eller skapa nytt när staden förändras?

Att skapa en arkitektur som tillgodoser sinnliga behov likaväl som praktiska, är en komplex uppgift. Det är tydligt hur våra städer och det vi bygger kommer att ha en avgörande roll när det gäller att möta vår tids stora utmaningar och att forma en gemensam väg framåt. Stadsbyggarna har en betydelsefull uppgift. Den byggda staden bildar ramen för göteborgarnas gemenskap, minnen, tillhörighet och förväntan. Rörelsemönster kan bli till vägar, drömmar och utblickar till fönster. Och även om skönhet ibland är en personlig fråga, finns det konkreta lärdomar från tidigare stadsutveckling att bygga vidare på. Samtidigt står staden idag inför delvis nya utmaningar, med ett förändrat klimat och avgörande miljöutmaningar, liksom ett stort behov av social hållbarhet och en sammanhållen stad. Göteborgs vision är

att vara en hållbar stad – öppen för världen. Att arkitekturen och stadsbyggandet har en viktig roll att spela i den visionen är tydligt. Men vilka stadsmönster och rum kan rymma den hållbarheten och öppenheten?

Göteborg går mot att bli en storstad, och gamla strukturer behöver utvecklas och nya tillkomma. När stora förändringar sker, behöver stora frågor lyftas, och ARK/GBG är en skrift i den processen, intill andra. Göteborgarnas möjligheter till ett bra liv i staden formas av många olika förhållanden och beslut. Omfång och fokus i ARK/GBG är begränsat till stadens form, och det som direkt påverkas av den. ARK/GBG vill ge råd och riktlinjer om hur staden kan och bör utformas arkitektoniskt. En byggnad, eller plats, finns alltid i det sammanhang som är staden. Göteborg ska växa till en grön och nära storstad. Staden ska också möta ett förändrat klimat och bli mer sammanhållen.

ARK/GBG riktar sig till göteborgarna, de som bor i staden, planerar och bygger den, och alla andra som rör sig i staden. Ett öppet samtal om vad vi bygger är viktigt för att stadsbyggandet ska vila på en så bred bas som möjligt. ARK/GBG ska behandlas för beslut i byggnadsnämnden, kommunfullmäktige och arbetas in som en del i den kommande översiktsplanen, och bli styrande för utvecklingen av Göteborg. Samtidigt är det en del av en pågående process. Vilka perspektiv är det viktigt att gå vidare med, och vilka perspektiv saknas? Hur kan arkitektur skapa viktiga värden för göteborgarna, så att det är här vi vill bo och verka?

Agneta Hammer och Björn Siesjö

STADEN OCH SAMHÄLLET

Byggd form kan göra två saker samtidigt. Den kan dels forma sig till uttryck och tecken, som människan kan tolka och som skapar associationer och därigenom väcker känslor – den byggda formen talar till människan. Men den kan också strukturera rummen till särskilda sekvenser och samband som både begränsar och stödjer rörelser – den byggda formen gör något med människan. I ett stadsbyggnadsperspektiv kan detta beskrivas som att den byggda formen dels skapar en *stadsbild* och dels bidrar till ett *stadsliv*. Den

byggda formen verkar utifrån olika lagar i dessa frågeställningar, formen har skiftande egenskaper och stor potential. ARK/GBG vill visa på hur man kan använda denna potential.

Människor har alltid ändrat, ordnat och lagt till rätta sin närmiljö. I denna mening har byggandet följt människan sedan begynnelsen. Det har främst handlat om att lösa nödvändigheter som att skydda sig från väder och vind, men det har alltså också handlat om att uttrycka sig; att i bebyggelsen ge symboliskt uttryck för värden och gemenskaper. Mindre ofta betonas hur byggandet även handlar om att skapa relationer mellan människor. Det kan handla om att på ett direkt sätt öka eller minska avstånd, till exempel genom broar och murar, men också underbygga mer komplexa relationer, som i en vanlig lägenhet eller kontorsbyggnad; hur rummen i dessa hänger samman är inte bara en bakgrund till vardagen, det ordnar och lägger vardagen tillrätta.

Även staden hanterar relationer av denna vardagliga art men på en skala som sätter dem i ett sammanhang som kallas samhället. Genom historien kan man se hur egentligen ingen samhällsform varit möjlig utan att den haft stöd i sin bebyggelse. Staden som byggs både stödjer och formar därför vårt samhälle. Därför är staden även politisk; bygger vi den ena staden, bygger vi inte den andra. Att överhuvudtaget bygga städer återspeglar att vi lever i en viss typ av samhälle. Med den stora närhet som städer skapar, möjliggörs exempelvis ett samhälle med långt driven arbetsdelning och stort behov av utbyte, men även närhet till kulturell mångfald där utbyte också kan ske. Detta är en generell egenskap hos städer; skillnaden mellan städer, liksom inom städer, kan vara oerhört stor.

I staden förs människor samman, men på mycket specifika sätt som har att göra med hur vi byggt staden. Att människor ser varandra och möts, utbyter tankar och utvecklas tillsammans är i grunden vad som för samhället framåt, och vilka det är som ses och möts har mycket att göra med stadsbyggandet. I staden krävs ett samspel som underlättas av att det är fler som ser och möter varandra. Människor kommer till Göteborg av olika anledningar, på grund av arbete och kärlek men också konflikter och krig. Alla dessa öden blir en del av stadens framtid. När befolkningen ökar

behöver den byggda staden växa, men hur kan den göra det på ett sätt som också för oss närmare?

PROGRAMMETS SYFTE

För att den stora expansion som Göteborg står inför ska resultera i ett hållbart stadsbygge, såväl ekonomiskt, socialt som ekologiskt, måste kvaliteten i den kommande stadsutvecklingen sättas i fokus. När arkitektur- och stadsbyggnadskvaliteter ställs mot värden som kan vara enklare att synliggöra och mäta riskerar de att prioriteras ned. Det är till exempel enkelt att mäta antal bostäder och lokaler som byggs, men svårare att mäta hur sammanhängande, attraktiv, jämlik och välkomnande en stad är. Det uppstår ibland konflikter till följd av oenighet kring vilka kvaliteter som bör prioriteras, vilket i sin tur kan leda till ineffektiva planprocesser och därigenom sämre stadsmiljöer. Bland annat därför har ett antal indikatorer för stadskvaliteter tagits fram.

ARK/GBG ska stödja stadens planerare i att kanalisera och strukturera kunskap, erfarenheter och samtal rörande arkitektur. Detta för att planerarna ska kunna verka mer effektivt i stadsbyggnadsprocessen, och ha en god kommunikation med stadens andra aktörer och medborgare. ARK/GBG ska också vara ett gemensamt och levande dokument, och medverka till att planerarna kan använda arkitekturens förmåga för att skapa de bästa livsmiljöerna och stärka medborgarnas inflytande.

STRATEGISKA DOKUMENT FÖR GÖTEBORGS UTVECKLING

Göteborgs Stad har tagit fram strategiska dokument för att Göteborg ska fortsätta att utvecklas till en attraktiv och hållbar stad med en samordnad markplanering. De strategiska dokumenten anger tillsammans inriktningen för hur Göteborg ska bli en stad som erbjuder ett enklare vardagsliv för fler i en grön och livfull stad. *Vision Älvstaden* är en betydelsefull vision, och strategierna, *Strategi för utbyggnadsplanering*, *Trafikstrategi för en nära*

storstad och *Grönstrategin*, har en gemensam tidshorisont på omkring år 2035. Då beräknas Göteborg ha 150 000 fler boende och 80 000 fler arbetstillfällen och vara kärnan i en arbetsmarknadsregion med 1,75 miljoner invånare. Dessa människor behöver både bostäder och övriga funktioner. 2035 beräknas göteborgarna vara 700 000 till antalet. Strategierna har översiktsplanen, som antogs 2009, som gemensam utgångspunkt. ARK/GBG tar stöd i de strategiska dokumenten, liksom i den nya översiktsplanen.

Vision Älvstaden anger på vilket sätt och med vilka kvaliteter de centrala utvecklingsområdena i Göteborg ska växa fram. Älvstaden ska vara öppen för världen. Den ska vara inkluderande, grön och dynamisk. Den ska utformas så att den helar staden, möter vattnet och stärker den regionala kärnan. ARK/GBG förhåller sig till *Vision Älvstaden* bland annat genom att låta visionerna om öppenhet vara en viktig del av dokumentet, liksom att föra fram arkitekturens roll för att stärka den regionala kärnan.

Strategi för utbyggnadsplanering visar vilka platser som har särskilt goda förutsättningar för en hållbar stadsutveckling, där fler invånare har nära till allt det som gör att vardagen blir enklare. Detta ska åstadkommas genom att bygga den redan byggda staden tätare. ARK/GBG förhåller sig till *Strategi för utbyggnadsplanering* bland annat genom att utveckla resonemang om förtätning, och hur förtätning kan ske.

Trafikstrategi för en nära storstad visar hur trafiksystemet behöver utvecklas i takt med att fler bor, arbetar, handlar, studerar och möts i staden. Det ska vara lätt att nå fram i Göteborg, stadsmiljöerna ska upplevas attraktiva och bidra till ett rikt stadsliv och Göteborg ska vara världsledande i effektiv och klimatsmart godshantering. ARK/GBG förhåller sig till *Trafikstrategi för en nära storstad* till exempel genom att föreslå sätt att behandla trafiken och sätta de många människorna i fokus, särskilt de som går, cyklar och åker kollektivt.

Grönstrategin visar hur Göteborg kan förbli och ytterligare utvecklas till en stad med stora gröna kvaliteter, ur såväl ett socialt som ekologiskt perspektiv, samtidigt som staden byggs tätare. Den visar vilka kvaliteter som ska finnas i det framtida täta gröna Göteborg och hur vi ska arbeta för att nå dessa. ARK/GBG förhåller sig till *Grönstrategin* genom att utveckla

resonemang om den gröna staden, och till exempel ge förslag på hur mycket yta som bör användas till parker i en stadsmiljö.

Sammantaget utgör ARK/GBG en vidareutveckling utifrån dessa strategiska dokument, med fokus på frågor om arkitektur, stadsbyggnad och form, och ett fördjupat resonemang om hur vi bygger staden. Staden behöver vara tydlig med hur Göteborg ska utvecklas. Det ger göteborgarna, näringslivet och andra aktörer möjlighet att i sin tur fatta långsiktiga beslut som leder i samma riktning – för en attraktiv, hållbar och konkurrenskraftig stad. ARK/GBG ska ingå i arbetet med den kommande översiktsplanen för Göteborg.

UTMANINGAR

En rad samhälleliga utmaningar ligger bakom den stora expansion som Göteborg står inför. Decennier av låg takt i bostadsbyggandet, tillsammans med en kraftig ökning av invånarantalet, bland annat beroende av urbanisering, invandring och födelseöverskott, har lett till en akut bostadsbrist. Göteborg är en gles stad jämfört med andra europeiska städer i samma storlek, vilket har sin grund i ett medvetet byggande av en bilförsörjd stad med separerade funktioner, som kulminerade i den stora utflyttningen från innerstaden till satellitstäder långt ifrån stadskärnan under 1960- och 1970-talen. Det är ett tydligt uttryck för industrisamhällets behov och sätt att tänka och har resulterat i ett stadsmönster där man ofta behöver köra bil mellan bostaden och arbetet, och handla på köpcentrum långt från hemmet.

De geografiska avstånden gör att människor från olika grupper lever sina liv långt ifrån varandra, såväl fysiskt som socialt. Avstånden skapar dessutom onödigt stora transportbehov. Till skillnad från många jämförbara städer har Göteborg dock stora och tillgängliga utvecklingsområden i centrala lägen. Genom att bebygga dessa områden finns möjlighet att knyta ihop delar av staden som idag saknar naturliga kopplingar och har olika socialt innehåll. Att denna sammanlänkning blir funktionell och kopplingarna optimala utifrån de förutsättningar som finns, är en stor och

viktig utmaning för stadsbyggandet. De långsiktiga negativa konsekvenserna av en stad som är så etniskt och socioekonomiskt segregerad som Göteborg, är värda all uppmärksamhet i dagens planering. Eftersom Göteborg är en hamnstad, och expansionsytorna till stor del ligger i anslutning till älven, är även klimatförändringarnas framtida påverkan på staden en grundläggande utmaning. I ett globalt varmare klimat ökar risken för översvämningar på grund av högre vattenstånd, liksom för kraftiga skyfall. Att bygga framtidens stad på gammal hamn- och varvsmark kräver noggranna avvägningar mellan höga kostnader och de sociala kvaliteter som skapas av vattennära stadsmiljöer och sammanlänkande stråk. Miljöfrågorna måste hanteras såväl reaktivt – att skydda stadens från klimatförändringarnas effekter, som aktivt – att minska miljöpåverkan från byggande, förvaltning och transporter, och underlätta en hållbar livsstil. De ekologiska frågorna är komplexa och angelägna. Lika viktigt som att skydda staden mot klimatförändringarnas effekter är att bidra till att minska beroendet av fossila bränslen. Byggnad och fastighetsförvaltning står för en stor del av de totala utsläppen av växthusgaser, och därför är det mycket viktigt att framtidens Göteborg byggs med smarta hus där såväl utsläppen under byggtiden som de framtida energibehoven minimeras. Likaså bör sunda material med liten påverkan på människa och natur under hela livscykeln premieras framför kortsiktiga lösningar.

Dagens storstäder konkurrerar på en global marknad om investeringar och humankapital. När Göteborg expanderar är en viktig utmaning att skapa en stad som är attraktiv både ur samhällets, näringslivets och den enskilda invånarens perspektiv. Det handlar om allt ifrån att erbjuda ändamålsenliga verksamhetsområden och en fungerande logistik för olika transportslag, en god infrastruktur för turism och tillfälliga events, till ett stadsliv som gör staden till en trygg och trivsamt miljö alla tider på dygnet. Även om industrin är fortsatt viktig för Göteborg så har de senaste decenniernas framväxande kunskaps- och tjänstesamhälle kommit att ställa nya krav på den fysiska miljön. Utifrån argument om att bryta den sociala segregationen, skapa likvärdiga livsvillkor, skapa bättre förutsättningar för mer kunskapsintensiva arbeten, minska transporter och bygga för ekosystemtjänster finns alla skäl att låta de stora omvandlingar som staden står inför bryta det tidigare

utbyggnadsmönstret och utveckla något som passar bättre för dagens och framtidens behov.

Här kommer arkitekturen att spela en nyckelroll. Genom de nya områden som byggs skapas de fysiska strukturerna som framtidens göteborgare ska leva i. Avgörande för att expansionen av Göteborg ska bli lyckad är att det råder ett medvetet samspel mellan helheten och delarna, att en logisk gatustruktur med genomtänkta kopplingar mellan stadsrum av olika karaktär stöds av byggnader och offentliga rum med bearbetad arkitektur i både stor och liten skala. I historiska skeden när mycket ska byggas på kort tid finns en risk att betydelsen av anpassning till och samspel med äldre byggnader och stadsdelar prioriteras ner. Att värna om kvaliteter i befintliga miljöer och att i varje projekt eftersträva en medvetenhet i förhållningssätt mellan nytt och gammalt är en mycket viktig fråga för stadsbyggandet. Även här handlar det om allt ifrån den stora skalan – hur en förtätning och höjning av bebyggelsens skala påverkar stadens siluett och det övergripande landskapsrummet, till den lilla skalan – hur enskilda byggnader och stadsrum påverkas av nya byggnader i närområdet. Olika sammanhang kräver olika strategier. I vissa lägen är stor varsamhet att förorda, i andra kan effektskapande kontraster skapa kvaliteter. Det finns idag bra verktyg för att förutse hur ökad täthet och sammanlänkande stråk påverkar stadslivet och förutsättningar för etablering av handel och mötesplatser. Det gäller att använda dessa på ett klokt sätt och förtäta på ställen där sociala och arkitektoniska kvaliteter skapas, men vara varsamma med platser där natur- och kulturvärden är stora.

MÅL

Många och stora byggprojekt kommer att genomföras de kommande åren, Göteborgs Stad vill ha en ledande roll och ett tydligt initiativ i stadens utveckling för att lösa bostadsbrist och skapa en gynnsam ekonomisk utveckling.

Under hösten 2016 och våren 2017 har stadsbyggnadskontoret tagit fram 30 teser för stadens expansion, som underlag för medborgarsamtal. Utifrån

samtalen hoppas vi få medborgarnas syn på stadens utveckling och vilka övergripande mål som bör ställas. Målsättningarna för stadens övergripande arkitektoniska utveckling sätts alltså upp i en samtalsprocess, där medborgarna är med och formar ARK/GBG.

Sammanfattas de 30 teserna kan målsättningar formuleras på följande vis:

- Göteborg ska fortsatt vara ett regionalt centrum och vara attraktivt för både besökare och bosatta.
- Närhet och tillgänglighet till natur och kulturvärden ska vara tydliga och bevarandevärda miljöer skall vårdas och synliggöras.
- Det framtida Göteborg ska vara byggt och format så att integrationen i samhället underlättas, olika områden skall vara varierade i upplåtelseformer för både bostäder och service.
- Staden ska vara formad och sammanlänkad så att miljöpåverkan minskar för både byggnader och transporter.
- Byggandet i staden ska vara präglad av både små och stora aktörer, en mer varierad marknad skapar en blandad stad.

STADENS STRUKTUR

Dagens stadsbyggande i ett historiskt sammanhang

Idag sker ett paradigmskifte inom stadsplaneringen, där senare delen av 1900-talets trafik- och funktionsseparerande planeringsideal ersätts med ett ideal där trafikintegration och funktionsblandning prioriteras tillsammans med en önskan om att skapa tätare stadsmiljöer. Tätheten motiveras med att en tätare stad kräver mindre transporter och skapar bättre förutsättningar för närservice och levande gatumiljöer. Inte sällan lyfts kvaliteterna i traditionella europeiska stadskärnor fram. Här finns den densitet, de mötesplatser och den kulturella och estetiska mångfald som behövs för att föra människor samman i en stimulerande helhet. Stadsmiljöer från denna tid bygger ofta på en tydlig, lätt orienterbar gatustruktur, där olika trafikslag samsas och god stråkintegration uppstår, vilket i sin tur leder till

gynnsamma handelslägen och goda kopplingar mellan olika områden. Gatorna blir mötesplatser istället för barriärer. Förra sekelskiftets stad byggdes utifrån stora generella stadsplaner av en mängd små byggmästare. Gatu- och kvartersformen var enkel – stora fyrkantiga kvarter flankerade gator som på ett logiskt och lätt orienterbart sätt kopplade olika stadsdelar till varandra. Variationen skapades av mångfalden av byggnader inom kvarteren, inte av kvartersformen i sig. Idag byggs staden i regel utifrån små platsspecifika detaljplaner, av ett fåtal stora byggaktörer. För att eftersträva variation, trots de stora volymerna efterfrågas av byggbranschen, ges ofta såväl gator som kvarter uppbrutna former. Något som ibland påverkar orienterbarhet och flöden. När vi idag önskar skapa nya innerstadsdelar måste vi vara medvetna om vilken stor betydelse den rumsintegrerande gatustrukturen i de äldre stadsplanerna har för flöden av människor och förutsättningar för handelsetableringar.

Likaså måste vi hålla i minnet att när man på 1900-talet bröt mot det klassicistiska planeringsidealet gjorde man det även då till stor del utifrån sociala ambitioner. Trafik- och funktionssepareringen, som idag lyfts fram som problem, sågs då som garantier för att skapa trygga och barnvänliga bostadsområden, effektiva transporter och en jämlik stad. Idag finns mycket att vinna på att hålla en saklig och konsekvensanalytisk inställning till stadsbyggnad, där vi drar lärdomar av hur såväl den klassicistiska som den modernistiska planeringen kommit att fungera över tid. Där fokus sätts på vilka kvaliteter vi vill skapa, socialt, ekonomiskt, ekologiskt och estetiskt, och stadsbyggandet ses som ett medel att uppnå dessa mål snarare än som ett ideologiskt mål i sig.

Stadsmönster

Staden ska byggas så att den ordnar och stödjer livet i staden, både så att den upprätthåller viktiga samhällsprocesser och underlättar vårt vardagsliv. Det viktiga här är inte bara att se till att det finns tillräckligt många bostäder, skolor och grönytor, eller att det finns gator och vägar som gör alla dessa möjliga att nå. Den verkliga konsten i stadsbyggandet är att se till att dessa hamnar i rätt relationer till varandra så att tillgängligheten mellan dem blir begriplig, effektiv och jämlik. Från vissa platser i Göteborg är det lättare att

nå mycket av vad Göteborg har att erbjuda än från andra platser men det handlar inte bara om att vara nära centrum. Genom århundradena har man genom stadsbyggande även skapat god tillgänglighet i ganska perifera lägen. Omvänt är det ibland en stor kvalitet att inte ha för mycket omkring sig, men lugna platser går att skapa även i centrala lägen och hör inte bara periferin till.

Det vi då diskuterar är stadsmönstret, hur stadens byggda form sätter alla platser, byggnader och därmed alla invånare i ett mycket specifikt förhållande till varandra. På detta sätt skapas olika lägen med särskilda egenskaper och kvaliteter som passar olika behov och önskemål. Variation i läge skapar alltså underlag för mångfald, men man behöver också undvika lägen som bara är dåliga och som inte passar någon. Det är detta mönster som måste ges en form som håller långsiktigt. Här får man akta sig för alltför specifika och tidstypiska lösningar som har svårt att bära nya behov och krav.

De lägen med olika potentialer som stadsmönstret pekar ut kan förstärkas genom att höja eller sänka tätheten i bebyggelsen. En grundläggande tanke är att lägen med hög tillgänglighet gärna drar till sig större flöden, vilket skulle göra det rimligt att där tillåta en högre täthet, och omvänt, att det förefaller rimligt med en lägre täthet i mindre tillgängliga lägen. Detta gör också att bestämmelser om markanvändning i viss mån kan följa variationen i läge. I lätt tillgängliga lägen kan vi tänka oss en större blandning i användningen, både därför att detta kan utgöra goda lägen för olika användningar men också för att man i sådana lägen kanske är mer beredd på störningar från andra användningar, medan mer avskilda lägen kanske hellre används för till exempel bostadsändamål. Här kan även finnas orsak att överväga arkitektoniska uttryck och detaljutformning av enskilda platser utifrån det läge man arbetar i. I slutänden måste allt detta avgöras i det enskilda fallet men stadsmönstret har här en viktig roll.

På detta sätt avspeglar stadsmönstret olika behov och ideal genom historien; vårt sätt att leva kommer till uttryck i den stad vi bygger, och stadens form ordnar i sin tur våra livsmönster. Vi behöver därför välja hur vi ska lägga vår pusselbit till de andra, där dessa både skapar möjligheter och begränsningar. Sannolikt kommer staden förtätas i centrala delar och i olika

knutpunkter. Om fler centrum får tillräckligt stora utbud kan en flerkärnig stad med starka samband skapas. Dessa centrum kan ha olika karaktär, som bidrar till stadens sammansatta identitet. Den gamla staden knyts ihop och kompletteras. Göteborgs berg, dalar och älvlandskap bryter in och bidrar till naturlig variation. På detta sätt kan vi bygga ett mer kontinuerligt stadslandskap med fler centrum som sprider tillgänglighet till service utan att skapa trafikträngsel, samtidigt som det avlastar dagens centrum från sitt höga exploateringsstryck.

Olika lägen – olika förutsättningar

När vi talar om bebyggelsen fastnar vi lätt i enkla typer som kvarter kontra öppen bebyggelse, där vi kan vara snabba att fastna vid det ena eller det andra. Återigen kan läge vara avgörande för att förtydliga valen. Slutna kvartersbebyggelse kanske är ganska naturligt i centrala delar med stora flöden medan man i mer perifera delar kanske väljer en mer öppen bebyggelse för att inte skapa lägenheter eller gårdar med bristande solljus. Gränser mellan privata och publika ytor kan skapas med andra medel som häckar och staket, vilka fortfarande lämnar öppet för kontakt. Olika områden har olika förutsättningar, vilket gör att strategierna måste se olika ut.

I *Innerstaden* handlar det om att skapa starka stadsgator med stor genomströmning och goda handelsförutsättningar i bottenvåningarna generellt sett. Nya områden planeras som sömlösa fortsättningar på omgivande stadsbebyggelse. Här prioriteras stadsliv, fotgängarvänlighet, levande bottenvåningar och respekt för äldre bebyggelse.

I *Mellanstaden* ligger fokus i stor utsträckning på att bygga samman delar som idag inte hänger ihop, skapa stadsdelscentrum med fungerande service och omvandla trafikleder till stadsgator. En viktig utmaning ligger i förhållningssättet till glesa modernistiska bostadsområden, som i vissa lägen kan tjäna på att förtätas, i andra lägen bör bevaras för sina arkitektoniska kvaliteters skull.

I *Ytterstaden* råder stora skillnader mellan olika delar, vilket gör att det är svårt att sätta upp generella mål. Utmaningarna i villaområdena, miljonprogrammets förorter, handels/industriområdena och den rena landsbygden skiljer sig stort från varandra. Det gäller att förtäta på strategiskt valda ställen, blanda upplåtelseformerna i ensidiga områden för större variation och social dynamik samt se möjligheterna i att integrera olika funktioner starkare.

För att nya områden skall kopplas samman med befintliga och rörelsen genom staden skall bli smidig utan onödiga barriäreffekter är det av stor vikt att framtidens stad har en effektiv kollektivtrafik. Frågan om nya spårvagnslinjer skall gå över eller under mark, och vilka avvägningar som är lämpliga mellan hög fart och få passager kontra låg fart och många passager, är av mycket stor betydelse för helheten.

Indikatorer för stadskvalitet

Samtida forskning inom arkitektur och stadsbyggnad ger oss goda redskap för att bedöma det faktiska utfallet av tänkta stadsmönster. Det kan handla om att förutse vilka stråk som kommer vara väl frekventerade, var förutsättningar för handel och möten är bäst, hur man undviker barriärer mellan olika stadsdelar och skapar den täthet och närhet som behövs för ett fungerande socialt utbyte. Inom alla samhällets områden; sjukvård, skola, företagande mm, används mått och indikatorer för att kunna säkerställa kvalitet och jämförbarhet. Mycket av det som idag uppskattas av boende i olika stadsdelar är också ett resultat av konkret mätbart kravställande från stadsbyggnadskontoret, som till exempel levande gatumiljöer, närheten till service och kultur i den täta staden och barnvänligheten och grönskan i modernistiska bostadsområden.

Den nyligen genomförda studien ”Värdeskapande stadsutveckling” visar att det är just planeringen och utformningen av den offentliga stadsmiljön, det som kommunen styr, som är mest värdeskapande. Flera studier visar också att konkret mätbara faktorer i den byggda miljön har stor påverkan på den

sociala segregationen och resmönster i staden. Det är viktigt för kommunen att kunna styra och följa upp viktiga mål i översiktsplan och strategidokument som att stärka den sociala sammanhållningen och minska bilberoendet. Göteborgs stads översiktsplan har också tre utvecklingsstrategier som är en viktig utgångspunkt. Hur skall man veta vad som är bra och hållbart? Det finns mycket forskning på hur den byggda miljön påverkar städernas hållbarhet och livskvaliteter. Stadsbyggnadsforskningen visar gång på gång att utformningen av vår stadsmiljö har betydelse för hur den fungerar, för sociala och ekonomiska värden. Stadsbyggandet är ett spatialt kapital som möjliggör ekonomiskt och social kapital att växa. Detta är också framlyft av FN:s råd för stadsutveckling UN Habitat. I New Urban Agenda (2016), som baseras på FN:s 17 hållbarhetsmål (2016), beskrivs betydelsen av bebyggelsen, de offentliga rummen och infrastrukturen och hur de samspelar. UN Habitat har också, med stöd i forskningen, tagit fram egna rekommenderade indikatorer för exempelvis täthet, funktionsblandning och offentlig plats.

En ”indikator” är enligt Svenska Akademiens ordlista ”medel för påvisande av något eller mätning av mängd”. Det betyder i praktiken ett analysverktyg som används för att mäta något meningsfullt. För stadsplaneringen kan det betyda exempelvis hur mycket grönyta det finns i ett område, för att vi vet att mängden grönyta har betydelse för hälsa och luftkvalitet. Kommunen måste kunna säkerställa en hållbar stadsutveckling, och det med stöd i den senaste forskningen om hur städer fungerar. Som inom andra samhällsområden görs detta enklast och mest transparent med hjälp av tydliga mått och indikatorer. De ska vara enkla att använda och förstå men de måste vara så precisa och avancerade att de fångar stadens komplexitet. En indikator är alltså en kunskapsbärare och ett styrmedel. Användandet av indikatorer, att väga och vikta kvantiteter och kvaliteter, är grunden för en rationell beslutsprocess och har alltid varit en fundamental del av stadsbyggnadskonsten.

Stadsbyggnadskontoret har under hösten 2016 och våren 2017 arbetat tillsammans med Spacescape för att ta fram ett antal indikatorer som kan

användas för att uppnå målsättningarna om en mer attraktiv stad. Dessa presenteras i studien ”Indikatorer för stadskvalitet”. Syftet är att föreslå indikatorer och gränsvärden för stadskvalitet och exemplifiera dessa med hjälp av kartor och statistik över Göteborg. Fem indikatorer handlar om offentliga platser, mängden fria och närheten till olika sorters parker. Fem indikatorer handlar om gatumarken, mängden gatumark, korsningstäthet, och rumslig integration. Sex indikatorer handlar om kvartersmarken, täthet, blandning, fastighetsstorlek, gatuentréer, gatulokaler och gårdsstorlekar.

Tillsammans ger indikatorerna en sammanställning av de viktigaste kvalitetsdrivande faktorerna för att skapa levande stadsmiljöer på platsens villkor. Konkreta mål för t ex grönområden, lekplatser, gatumark, korsningstäthet, funktionsblandning, densitet, fastighetsstorlekar och entrélägen knyts till bl a UN Habitat och Göteborgs grönstrategi.

Målsättningen är att indikatorerna skall vara ett handfast redskap för detaljplaneringen av nya områden, där de kvantitativa målen fungerar vägledande och hjälper till att ge mjuka sociala frågor en högre dignitet.

- Minst 15 % av ett område bör upptas av offentliga friytor (torg, park, natur)
- Det bör inte vara längre än 200 meter till närmsta grönområde
- Det bör inte vara längre än 500 meter till närmsta lekplats
- Det bör inte vara längre än 1000 meter till närmsta park på minst 2 hektar
- Avståndet mellan gatukorsningar bör vara 50 - 150 meter
- Minst 50 % av alla gator bör vara utformade för 30 km/h och under
- Max 50 % av en gatusektion bör vara för körfält och bilparkering
- Tätheten inom 500 meter från en spårstation eller stombusshållplats bör vara minst 1,0 i områdesexploatering eller 2,0 på fastighet
- Det bör vara mellan 30-70% lokalyta i ett blandat stadsområde
- Storleken på en fastighet bör inte överskrida 2000 kvm
- Det bör inte vara längre än 15 meter mellan entréer längs fasad mot gata
- Det bör minst vara 75 % lokaler mot ett huvudstråk
- En gård bör vara minst 1500 kvm för att vara ljus och funktionell
- Ett kvarter bör ha minst 50 % grönyta

STADSRUM OCH BYGGNADER

Stadens skala och det övergripande landskapsrummet

Göteborg har ett mycket varierat landskap som växlar från kust, till berg, dalar, slätter, älvdalar och djupa skogar. I centrala staden är älvrummet det starkaste övergripande landskapselementet, som tillsammans med topografins bergsryggar och platta utfyllnadsområden definierar stadens topografiska förutsättningar. Historiskt sett har älvrummet använts primärt för stadens transporter och praktiska funktioner. Handel, sjöfart, industri och skeppsbyggnad har satt sin karaktär på fronterna mot vattnet, till skillnad från till exempel Stockholm, där vattenrummet i högre utsträckning möts av prominenta och representativa byggnader.

Under lång tid har stadens byggts i en relativt låg skala, där de äldre kyrktornen och hamnarnas karaktäristiska kranar utgjort höjdpunkter i landskapet. Under flera decennier har enstaka högre hus uppförts runt centrala staden, i regel kontorsbyggnader i infrastrukturnära lägen, utan någon reell interaktion med den omgivande staden. Idag, när Göteborg står inför sin största expansionsfas på 150 år, bör denna praxis frångås. Istället för att se enstaka höghus som landmärken i verksamhetsdominerade områden utanför staden bör skalan höjas även i de mer centrala delarna.

Byggnader som sticker upp ur stadsväven ska ha en hög kvalitet, så att de på ett positivt sätt formar stadens siluett tillsammans med historiskt viktiga landmärken såsom kyrkor, skansar och broar. Ett högt hus ska bygga vidare på stadsdelens unika identitet. Men varje enskilt höghus blir också mindre dominerande, om det ligger flera omkring. I den historiska staden ska det endast undantagsvis finnas höga hus, i nybyggnadsområden enstaka höga hus, och i vissa kluster är det lämpligt med grupper av höga hus. Exempel på sådana kluster är Gårda, Centralenområdet, Frihamnen och Lindholmen, och i det nya området Masthuggskajen intill Järntorget. Där man bygger högt i form av smala, höga byggnader kan man enklare skapa utblicksmöjligheter över vatten mellan husen.

Att bygga på höjden innebär att en större täthet kan uppnås, och med det fler människor som befolkar gatorna och efterfrågar service inne i staden. Helt avgörande är att de höga husen möter gatan i en öppen och stadsintegrerad form, att de landar i välfrekventerade stråk och fungerande

offentliga stadsrum och möter omgivningen med öppna och aktiva bottenvåningar. Runt om i världen finns gott om exempel på höga hus i monofunktionella stadsmiljöer, där gaturummen dör ut efter arbetstid. I Göteborg ska de höga husen bidra till det goda stadslivet.

Byggnaders utformning i en tät stad

Göteborgs framtida innerstadsexpansion ställer upp en rad arkitektoniska utmaningar. Att bygga storskaligt, tätt och nära stråk där människor rör sig långsamt ställer upp andra krav än de som gäller för att rita fristående hus i naturen. Stadsrummen definieras av gatan, trottoaren, husens fasader och taken. Inte som i glesa modernistiska strukturer där husen är en slags solitära skulpturer vars former står mot naturens fond. Därför bör husen i staden, oaktat formspråk, vara bearbetade och hantverksmässigt omhändertagna. Att långsamt promenera förbi en byggnad med vackra och omsorgsfullt behandlade material upplevs av de allra flesta som mycket trevligare än att röra sig längs en fasad som utstrålar stordrift och slentrian. Arkitektonisk kvalitet handlar om en lyhördhet inför det komplexa och sinnliga, om funktionen och platsens specifika egenskaper. En blandning mellan öppenhet och slutenhet, vertikalt och horisontellt, sparsmakat eller detaljrikt, ger en variation som skapar goda livsrum. Materialmöten, olika hushöjder, fönsteröppningar, entréer och tak skapar tillsammans arkitekturen. Det är viktigt med en varsam hållning till stadens förnyelse samtidigt som staden är i ständig rörelse och förändring.

En annan viktig fråga är husens relation till sin omgivning. Förr sågs det som självklart att vända välkomnade entréer mot de gator där människor rörde sig. Med modernismens intåg separerades olika rörelseslag och byggnaderna kom att vända ryggen mot transportlederna, vilket är en viktig del i problemet med introverta områden och segregation.

Identitetsskapande byggnader är viktiga som något som ger staden dess karaktär. Göteborg har flera sådana byggnader och platser idag, som nästan tas för givna som referenspunkter, Älvsborgsbron över älvens inlopp, Skansarna, Konstmuseet, Världskulturmuseet, Liseberg, Botaniska Trägården och Läppstiftet, för att nämna några. Det är byggnader som har haft anspråk på att forma miljön omkring sig. I den nya staden behövs nya

landmärken att relatera till. Men även när arkitekturen är ny och särpräglad är det viktigt att bygga för igenkänning och läsbarhet. Det behöver vi för att kunna ta till oss ett nytt uttryck och innehåll. En övergripande ordning behövs för att man inte visuellt ska slå sönder stadsbilden. Att bygga arkitektoniskt hela gestalter är viktigt, liksom att skapa stadsrum där olika volymer, material och kulörer medvetet bildar en rumslig lätthet, och upplevelsen av ett större rum, eller känslan av tyngd och materiell närvaro.

Arkitekturens detaljer

Fasader ska åldras och slitas vackert, och berätta något om byggnadens roll i staden. De ska ha en materialkänsla, till exempel med skrovliga, mörka och tunga ytor som ställs mot lätta, transparenta material. Fasaders textur och skuggor påverkar formupplevelsen och den rumsliga närvaron. Puts, trä, glas, betong och tegel är några exempel på fasadmaterial, där det också finns en stor variation inom de olika materialen, olika struktur, yta och färg ger olika uttryck. Det är också material som ger en stark materialitet med fysisk närvaro och hög igenkänningsgrad. En byggnads materialval ska samverka tillsammans med dess volym och detaljer, skapa en helhet, och till exempel färgskalan och materialen bör studeras noga i förhållande till omkringliggande bebyggelse, för att avvika eller inordna sig på ett medvetet vis. Dekorativa motiv bör bidra till en betoning eller förstärkning av indelningar och övergångar och underordna sig byggnadens övergripande gestaltning och uttryck.

Taken är viktiga som formelement, och tät stad ger ofta utsikter mot tak omkring. Under en tid har det i huvudsak byggts platta tak, som inte är avsedda att betraktas. Detta kan ge en likartad och monoton upplevelse av staden, och de plattare taken behöver kompletteras med dem som möter himlen på ett annat sätt, en variation i taktyper och taklutningar bör eftersträvas. I en tätare stad kommer taken också att få en större roll som en yta för människor att vistas på. Gröna tak ger viktiga ekosystemtjänster genom att fördröja vatten från häftiga regn, och genom att moderera klimatet. Takterrasser där vi bygger nytt kan ge utrymme för till exempel en plats i solen och odling.

Materialövergångar är ofta mycket viktiga detaljer i det byggda. Hur ett rött tegel möter ett plåttak, eller hur ett fönster öppnar sig i en träfasad. De olika materialen har olika förutsättningar, och ofta sker övergångarna med lister eller olika typer av skarvar eller överlappningar. Om prefabricerade, förtillverkade, betongelement har skarvar bör de antingen vara en del av en medveten utformning, eller placeras eller markeras på ett sätt som gör att övergångarna mellan olika element inte skadar helhetsintrycket av byggnaden. Det moderna byggandet ger nya möjligheter, men kräver också en annan sorts omsorg i utformning och materialmöten. Annars riskerar nutidens byggande att upplevas som slarvigt, och inte åldras vackert. När ombyggnad sker ska också förvanskade tillägg tas bort, till exempel insticksfönster av fel modell eller tilläggsisolerade plåtfasader, på så vis kan kulturarvet ibland återställas.

Ljuset

Med en lågt stående sol och långa, mörka vintrar så blir dagsljuset viktigt att arbeta med i Göteborg. Också i den täta staden behövs tillräckligt många platser med sol under stora delar av dagen. Det finns idag en debatt som pendlar mellan modernismens uppbrutna stad, med höga krav på solljus långt in i byggnadernas innanmäte, och ett tätare stadsbyggande som ibland hämtar ideal från städer på breddgrader där man snarare vill undvika solen. Den stora utmaningen i dagens stadsbyggande är att bygga tätt och sammanhängande och på samma gång med tillräckliga dagsljusqualiteter.

Solljuset kommer lättare in i uppbrutna kvarter, men det finns stora fördelar med slutna kvarter, där gårdarna används på ett annat sätt och till exempel kan vara tryggare för barn. Även i höga kluster behöver det finnas god tillgång på dagsljus. Det är viktigt att skapa solbelysta miljöer i nära anslutning till bostäder, antingen på gatan, i en närliggande park eller på gården.

Forskning visar på ett grundläggande samband mellan täthet och dagsljus både i byggnader som på gårdar och gator. Intuition, erfarenhet och även beräkningar leder oss till slutsatsen att en högre exploatering oftast innebär mindre dagsljus, höga byggnader hindrar mer än låga sådana, och att mer kompakta byggnadsformer ger sämre dagsljusqualiteter än rymliga

lösningar. En kombination av mått synliggör byggandets egenskaper. Ett index som kombinerar exploateringen och kompakthet av bebyggelse, Open Space Ratio (OSR), fångar trycket på den obebyggda marken, visar på en intim relation mellan dagsljusprestanda och OSR. Detta har direkt betydelse för vilka bebyggelsetypologier har bättre grundförutsättningar när det gäller dagsljusqualiteter. Framför allt kvartersstrukturen med relativt höga hus kan komma i konflikt med detta. Att skapa större kvarter kan vara ett svar på detta som dessutom har visat att öka användningsgraden hos boende och skapar bättre förutsättningar för olika ekosystemtjänster.

Nattljuset och belysningen är också av stor vikt i en stad som en stor del av året ligger i mörker när människor rör sig. Vita väggar kan föra vidare ljuset bättre än svart tegel, och mönster påverkar form. Nattljuset kan lysa upp, forma och skapa en vackrare stad. Ljussättning av byggnader kan förstärka upplevelsen av arkitekturen.

Gator och offentliga rum

De offentliga rummen tillhör alla göteborgare, och är den viktiga arenan där stadens invånare och besökare möts och tillsammans formar stadslivet. De kan beskrivas som demokratins rum, där också oväntade möten sker. Stadens offentliga rum är till för alla människor i vardagen. Därför är det extra viktigt att alla känner sig inkluderade och välkomna.

Historiskt har de offentliga rummen delats upp i gata, torg och park. Idag vidgas begreppen, och det tillkommer också nya begrepp. Stadslivet förändras, och de som formar staden behöver ge stöd för nya sätt att använda den. Till exempel har platser för lek utvecklats under de senaste åren, förr byggdes lekplatser, platser där det var tillåtet att leka. Idag leker både barn och vuxna och på många olika sätt och på många olika platser. Exempel på detta är Positivparken där en park för olika sorters lek för alla åldrar har skapats istället för en lekplats. Skateparken vid Burgårdsparken är en annan typ av park.

Alla tilltalas inte av samma typ av miljöer, och därför behövs en mångfald av rum med olika karaktärer och användningsområden. Landskapet i Göteborg är varierat och genom att utgå från naturens egen variation kan olika typer av karaktärsfulla miljöer skapas. Staden har även

tydliga historiska årsringar med skilda karaktärer. Olika miljöer tål förändring på olika sätt. I kulturhistoriskt viktiga miljöer bör förändringar hanteras varsamt, medan nya platser kan utformas mer fritt.

Platserna ska även kunna användas dag och natt, vinter och sommar samt till vardag och fest. Därför är variation och flexibilitet nyckelord vid utformning av allmänna platser. En annan viktig aspekt är ljussättning som gör platserna användbara under fler timmar och fler dagar per år. Samband mellan varma inomhusrum och utemiljöer är en annan faktor. Bastun i Jubileumsparken är exempel på detta.

Parker, grönområden och vatten

Parkerna och det gröna skala samspelar med stadens och landskapets stora skala, såväl som med de byggnader som ibland utgör rummets väggar. Vattnet, med älven, sjöar, dammar, åar och kanaler är därtill betydelsebärande element i landskapet. Placeringen av det gröna och blåa i staden och kopplingen till stråk, andra platser och bebyggelse är av stor vikt för hur människor rör sig och vistas på de olika platserna. Detaljer och innehåll kan växla, men parkerna och de vattennära rummets storlek och sammanhang i staden består under lång tid.

Stadens regionövergripande nät av offentliga rum byggs upp av stora blå och gröna stråk och gröna kilar av sammanhängande naturområden. I en tät stad fungerar stråken för ett aktivt liv med löprundor, cykel, promenader, utomhusgym och bad, och då blir de gröna och blåa stråken naturliga att följa och uppehålla sig vid, naturen och utsikt över vatten skapar stora rekreationsvärden.

Parker, naturområden och vattendrag, liksom träden på gator och torg, bidrar också till viktiga ekosystemtjänster i staden. Träd skapar vindskydd, djur kan röra sig genom staden längs gröna stråk och sjöar har stor betydelse för den biologiska mångfalden. Naturen renar vatten och pollinerar växter, och dess förmåga att anpassa sig till klimatförändringar blir allt viktigare i ett förändrat klimat. De senare åren har det blivit allt vanligare att de offentliga rummen och parkerna utformas som ny urban natur i staden, där övergångar mellan natur och park är mer flytande.

I takt med att vi bygger staden tätare behöver vi använda stadens markresurser mer effektivt. Parker, stadsnära odling och torg, som är viktiga ur ett socialt och ekologiskt perspektiv, bör prioriteras framför exempelvis mellanrum som ibland blivit kvar vid planering. Det ska vara möjligt att komma intill vattnet på många platser, Göteborg ska fortsätta växa fram där land möter vatten. Vägar och spår ska så långt som möjligt inte utgöra barriärer. Ytor ska kunna delas mellan flera funktioner för att utnyttja marken väl. Det är därför viktigt att planera stadens ytor medvetet och skapa mångfunktionella miljöer med såväl sociala som ekologiska värden.

I en tätare stad ökar trycket på det gröna och de vattennära stråken, och därför behöver parker, stråk och grönområden ges tillräckligt stor plats och kvalitet i ett långt perspektiv. Folklivet, och hur vi använder vattnet och det gröna, förändras, men behovet av fria gröna ytor och vattenkontakt kommer att bestå. Forskning visar på tydliga samband mellan grönska, gröna platser och hälsa. Ur ett socialt perspektiv är därför de gröna platserna i staden mycket viktiga, intill vattnet som en del av Göteborgs karaktär. I ett växande Göteborg kommer det att behövas nya stadsparker, stora parker som ska vara tillgängliga för hela staden och ligga utmed huvudstråken. Det behövs också plats i de offentliga rummen för enkla och spontana aktiviteter som skapar möten och samlar boende i en stadsdel, en variation i det gröna och vattennära är viktig.

Konst i det offentliga rummet

Konsten är en viktig del av upplevelsen av staden. I historien har konst i det offentliga rummet ofta handlat om att ställa in konstnärligt utformade objekt, men idag finns en stark rörelse mot mer interagerande verk. Verk som söker sig olika uttryck – till exempel genom att använda ljus, ljud, materialitet och öppna för olika upplevelser och tolkningar. Samtidskonsten har i stor utsträckning lämnat gallerirummen, och söker en aktiv dialog med stadens invånare och besökare. Att engagera konstnärer tidigt i plan- och byggprocesser, t ex genom skisstävlingar, kan ge intressanta infallsvinklar och skapa färdiga planer och byggnadsverk där konsten är integrerad i arkitekturen. Genom konsten kan många av de stora komplexa frågor vi står

inför tolkas och ges intresseväckande sammanhang, vilket i förlängningen kan skapa identitet och föra människor närmare varandra.

STADENS AKTÖRER

Vem bestämmer?

Stadsbyggandet är en process som kräver komplex samverkan mellan olika intressen och aktörer. I en tid där staden utvecklades i måttlig takt, och ofta långt ifrån stadens redan befolkade delar, blev konflikter mellan det bestående och det nya inte lika synliga. Idag skapas ny stad i den befintliga staden, och motstående intressen ställs mot varandra.

Stadens byggande innefattar många krav, frågor och önskemål som måste hanteras samtidigt. I flera fall kan dessa krav vara delvis oförenliga. Planeringen måste därför se till flera olika perspektiv samtidigt. Staden måste vara barnvänlig, samtidigt som den går att komma fram i, och miljöer med mycket människor behöver vara säkra. När de olika frågorna behandlas utan att blockera varandra, kan en bra livsmiljö skapas. I staden görs nu också en översyn av nämnder och förvaltningar, som kan ge en delvis annorlunda spelplan i framtiden. Frågorna, målkonflikterna och behovet att hitta lösningar som arbetar för stadens funktion som helhet, kommer dock att bestå.

Samtalet med medborgarna

Göteborgs Stads roll i stadsbyggnadsprocessen är att ta tillvara på de mångas intressen, alla de som bor, arbetar och vistas i staden, såväl nu som i framtiden. Prioriteringar behöver göras, och då är det viktigt att ha visioner och analyser som skapar riktning för staden. Kunskapen om göteborgarnas behov och vilja är nödvändig för en bra utveckling av staden. Den kunskapen kan inhämtas genom samtal, workshops och analyser, där de medborgare som inte redan gör sin röst hörd ibland får sökas upp aktivt. Samtalsarbetet är ett sätt att fånga upp den kunskap som göteborgarna har, och lyssna in vad som kan utvecklas.

Att göteborgarna är delaktiga i stadsutvecklingen ger bättre lösningar. Samarbete och lärande bygger medborgarskap. Ett ständigt pågående samtal med göteborgarna är nödvändigt, liksom ett öppet arbetssätt. Även

grannkommunerna, Region Halland och Västra Götalandsregionen inklusive Västtrafik, näringslivet och akademien behöver vara en del av denna lärande process. Ett tydligt ledarskap, med respekt för andra aktörer, intill presentationer av lösningar och att lyssna på reaktionerna, är den bästa vägen att smälta samman planerarnas kunskap med göteborgarnas livsdrömmar.

Vilka är stadsutvecklingens medel?

Många aktörer är inblandade i stadens utvecklingsprocess där stadsbyggandet har en särskild roll. Vi kan tydliggöra processen genom att skilja mellan stadsutvecklingens mål och medel. Målen drivs och formuleras ytterst av göteborgarna själva, dock ofta genom kollektiva aktörer som politiska partier och intresseorganisationer. Medlen att verkställa dessa mål återfinns vi hos en lång rad andra aktörer där de kommunala förvaltningarna spelar en särskild roll. Frågor om arkitektur och stadsbyggnad ligger då hos stadsbyggnadskontoret, men denna förvaltning måste samverka med många andra förvaltningar liksom andra aktörer utanför kommunen.

Detta kan leda till en ganska yvig förståelse av roller och ansvar men som kan tydliggöras av vilka medel som egentligen står till buds. Vi kan i stadsutvecklingsprocessen inte sätta upp mål för vilka det inte finns medel. Det vi framför allt tänker på för stadsbyggnadskontorets del är då att man genom bestämmelser i planer anger hur stadens mark får användas; det kan vara bostadsändamål, industriändamål, park etcetera, där en möjlighet naturligtvis också är att blanda dessa på olika sätt. Viktigt är att man här även kan styra intensiteten i markanvändningen, det vill säga, hur många våningar, bostäder och så vidare. Planbestämmelser är alltså ett centralt medel. Ett annat som blivit vanligare på senare tid är att medvetet använda språk och begrepp för att etablera nya bilder av platser eller områden – vi har exempelvis börjat prata om Jubileumsparken istället för Frihamnen – vilket medför helt andra associationer. Men det kan också vara ett sätt att förändra bilden av staden som helhet, i Göteborg talar vi allt mer om kunskapsstaden istället för industristaden.

Stadsbyggnadskontorets mest karaktäristiska medel är dock att man bestämmer bebyggelsens fysiska form. Vi har redan berört hur det skapar grundläggande förutsättningar för människors relationer i staden, liksom hur det ger möjlighet till symboliska uttryck och löser praktiska funktioner. Detta hanteras både i detaljplaner och i bygglovsförfarandet. Det är viktigt att inflika här hur dessa fysiska strukturer ofta är oerhört långlivade och därmed får mycket långsiktiga konsekvenser. Vidare är det ett medel som är unikt för stadsbyggnadskontoret; språk och föreskrifter används mer eller mindre av alla aktörer inom stadsutvecklingen, men den byggda formen har bara stadsbyggnadskontoret expertis att hantera. Omvänt gäller att det inte finns någon annan som kan ta ansvar för den.

Byggemenskaper

I en nyligen beslutad policy anges att av marken som Göteborgs Stad anvisar till bostadsbyggande, ska fem procent vara byggemenskaper, det vill säga initiativ där privatpersoner går samman för att gemensamt bygga ett flerfamiljshus. Detta kan ses som ett sätt att ta tillvara skaparkraften även i de delar av staden där det inte är rimligt att bygga sig ett småhus. Göteborgs Stad vill bidra till att öppna upp marknaden för byggemenskaper och underlätta för grupper, bostadssökande och andra aktörer att finna varandra.

Tävlingar och parallella arkitektuppdrag

Arkitekturtävlingar är ett redskap i byggandet av den goda staden, och ett effektivt sätt att mångsidigt belysa olika lösningar. I en tävling kan arkitekter i andra delar av Sverige och världen tillföra sin kunskap, på så vis ge en bredare bild av vilka möjliga lösningar som finns på ett problem. Ofta inleder man tävlingen med en prekvalificering, där aktörer får ansöka om att vara med i tävlingen. Detta är ett bra sätt att skapa bredd och spets. En jury innehåller normalt olika specialister, representanter från byggherren samt några oberoende jurymedlemmar. Att låta så kallade Wildcards, mindre erfarna men lovande arkitekter, delta i tävlingar, är också ett sätt att tillföra andra perspektiv. Arkitekturtävlingar är främst byggherrarnas verktyg. Vid markanvisning, det vill säga stadens försäljning av mark till byggherrar, kan

staden ha en markanvisningstävling för att utse en köpare, men mycket av det man vill uppnå med en tävling går även att uppnå i markanvisningsprocessen på andra sätt.

En annan form där olika idéer ställs mot varandra för att ge en bred belysning av en fråga är parallella arkitektuppdrag. I detta fall utses ingen regelrätt vinnare även om oftast något av förslagen förordas för genomförande.

AVSLUTNING – GÖTEBORG MOT 2021

2021 fyller Göteborg 400 år. Förra hundraårsjubileet, vid Göteborgsutställningen 1923, var det industrins triumfer som firades. Idag är det ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet som står i fokus när vi ser framåt. Att bygga en hållbar stad handlar om att väga samman olika intressen och hitta lösningar som skapar synergier snarare än konflikter. Genom framsynt stadsplanering och god arkitektur kan vi skapa en attraktiv stad där hållbarhetsfrågorna på ett självklart sätt syns i stadsbilden och upplevs i stadslivet.

Göteborg satsar stort inför fyrahundraårsjubileet, och har haft ett omfattande arbete med medborgardialog och fokusgrupper. Jubileet har tre teman, nära vattnet, bygga broar och öppna rum. Ett stort antal förslag utifrån Göteborgarnas behov och drömmar har kokats ned till ett antal konkreta projekt, som Göteborgs Stad nu satsar på att genomföra. Bland dem kan nämnas stadslinbanorna som kollektivtrafik, flytbryggor som park i hamnkanalen, bastun och Jubileumsparken i Frihamnen. Flera stadsutvecklingsområden innehåller delprojekt som genomförs inom ramen för 2021-arbetet.

Det vi bygger i staden blir ytterst en symbol för det samhälle vi lever i och hur vi vill att det ska utvecklas. Det är viktigt att kommunen har initiativet i stadens expansion och verkar för att de kvaliteter som detta program lyfter fram genomförs i praktiken. Det kan handla om allt ifrån att se till så att stadens övergripande gatustruktur hänger ihop så att flödenas potential kan användas, till att verka för att arkitekttävlingar genomförs för viktiga byggnader samt understödja en större variation på exploatörssidan, till exempel genom att främja byggemenskaper och entreprenörskap i mindre skala. Att på olika sätt verka för ökad integration och kortare avstånd mellan olika grupper är mycket angeläget. Marknadsmekanismerna på bostadsmarknaden verkar i regel för ökad uppdelning snarare än integration, men ett framsynt stadsbyggande kan göra stor skillnad. Genom att bygga bort barriärer och fylla ut mellanrum mellan stadsdelar med olika

socialt innehåll kan mentala avstånd kortas. Att förtäta kring sammanlänkande gator snarare än att bygga isolerade bostadsområden innebär att de sociala markörerna för olika områden blir svagare och att det skapas fler gemensamma rum, där alla känner sig välkomna.

Stadsbilden och stadslivet ska samspela i strukturer och rum där människor trivs. Mötet mellan människor, både inom socialt sammansvetsade grupper och mellan olika grupper, är helt centralt för Göteborgs framtida utveckling.

REFERENSER

Strategiska dokument och underlag:

Översiktsplan för Göteborg, 2009
Strategi för Göteborg 2035 Utbyggnadsplanering, 2014
Göteborg 2035 Trafikstrategi för en nära storstad, 2014
Göteborg Grönstrategi för en tät och grön stad, 2014
Cykelprogram för en nära storstad 2015-2025, 2015
Vision Älvstaden, 2012
Göteborgs Stads budget 2015
Parkeringspolicy för Göteborgs Stad, 2009
BKA Barnkonsekvensanalys - barn och unga i fokus 1.0, 2011
SKA Social Konsekvensanalys - människor i fokus 1.0, 2011
Ordbok för stadsutvecklare, 2015
Stadsbyggnadskvalitéer i Göteborg, 2008
Stadslivet i centrala Göteborg, 2012
K2020 Målbild för kollektivtrafiken i Göteborgsregionen, 2007
Strukturbild för Göteborgsregionen, 2008
Göteborg 2021
Höga Hus i Mölndalsåns dalgång Planeringsunderlag 2.0, 2015
Planförutsättningar Lindholmen imorgon, Höga hus – varför och hur?
(publikation?)
Gestaltad livsmiljö – en ny politik för arkitektur, form och design, Elanders
Sverige AB, 2015.
Program Miljöanpassat byggande, Fastighetsnämnden Göteborg 2009
Åtgärdsprogram mot buller, Göteborg
Bostadsförsörjning i Göteborg – nuläge och framtida inriktning, Göteborgs
Stad Fastighetskontoret November 2014
Policy för fysisk tillgänglighet i Göteborgs Stad, 2006

Litteratur:

Guide till Göteborgs Arkitektur, Arkitektur Förlag AB, 2006

Göteborg – De små stadsdelarnas stad, Göteborgs Stadsbyggnadskontor

Göteborg – Att bygga staden, Göteborgs Stadsbyggnadskontor 2003

Göteborg – Kulturmiljöer av riksintresse; Länsstyrelsen GBG och Bohus
1992

Göteborg – Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett program för
bevarande, Stadsmuseet och Stadsbyggnadskontoret 1999

Livet mellem husene, Jan Gehl 1971

Den Amerikanska storstadens liv och förfall, Jane Jacobs, Daidalos 2004
(Originallets titel: The Death and Life of great American Cities, 1961)

Arkitektens Handbok 2016, Anders Bodin, Jacob Hidemark, Sven Nyström,
Martin Stintzing, Studentlitteratur AB, 2016

Alla behöver närhet, Alexander Stähle, Dokument press 2016

Webbsidor:

goteborgshamn.se – Göteborgs Hamn

goteborg.com – Göteborgs officiella besöksguide

naturvardsverket.se – Naturvårdsverket

goteborg2021.com – Göteborg 400 år 2021

UN- Habitat

Global Public Space Toolkit: From Global Principles to Local Policies and
Practice, United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat),
2015

Urban patterns for a green economy: Leveraging Density, United Nations
Human Settlements Programme (UN-Habitat)

Urban Planning for City Leaders, United Nations Human Settlements
Programme (UN-Habitat), 2013

Inspiration från andra städer:

Stockholm: Arkitektur Stockholm, Stockholms stadsbyggnadskontor 2014

Uppsala: Arkitektur Uppsala Arkitekturpolicy

Inspiration från friare format:

Yes is More: An Archicomic on Architectural Evolution, Bjarke Ingles Group, Taschen 2010

All I want for Christmas is planeekonomi, Sara Granér, Ordfront förlag 2012

Kunskapens frukt, Liv Strömquist, Ordfront förlag 2014

INDIKATORER FÖR STADSKVALITET

INNEHÅLL

INLEDNING 3

Bakgrund och syfte.....	3
Viktiga underlag.....	4
Ordlista	6
Geografiska områden.....	7
Stadsdelsexempel	8
Gatuexempel	9

INDIKATORER 10

Offentlig plats	12
Gatumark.....	18
Kvartersmark.....	24

SLUTSATSER 31

Rekommendationer.....	31
Användning i planeringen.....	32
Fortsatta studier.....	33

GÖTEBORGS STAD STADSBYGGNADSKONTORET

Björn Siesjö (ansvarig)

Henrik Markhede

SPACESCAPE

Alexander Ståhle (ansvarig)

Tobias Nordström

Staffan Swartz

Eva Minoura

Stina Gjertsen

Andrea Gonzales

INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Göteborg står inför stora stadsbyggnadsutmaningar. Samtidigt som ambitiösa bostadsmål och krav på blandstad ska uppfyllas behöver också den samlade stadsutvecklingen vara en del av lösningen på många av dagens stora samhällsutmaningar: en mer sammanhållen stad, ett hållbarare transportsystem, bättre hälsa och konkurrenskraft för att attrahera fler människor och företag. För att bli bättre på att kvalitetsäkra planerad markanvändning och stadsmiljö pågår nu ett arbete inom stadsbyggnadskontoret med att ta fram planindikatorer och gränsvärden som är både vetenskapligt förankrade och enkla att använda i planprojekt.

Syftet med följande studie är att föreslå indikatorer och gränsvärden för stadskvalitet och exemplifiera dessa med hjälp av en kartor och statistik. Studien ska vara grundad i såväl internationell forskning och stadens egna policydokument, så som översiktsplanen, utbyggnadsstrategin, trafikstrategin och grönsstrategin. Ett viktigt underlag är också den studie om värdeskapade stadsutveckling som nyligen genomförts (Göteborgs stad et al 2017). Studien ska också integreras i tillkommande arkitekturstrategi.

Föreslagna planindikatorer berör framför allt närhet till målpunkter och hur marken fördelas mellan olika användningar. Indikatorerna har också olika kravnivåer baserat på geografiskt läge i staden och om fatigheten ansluter till ett huvudstråk i staden.

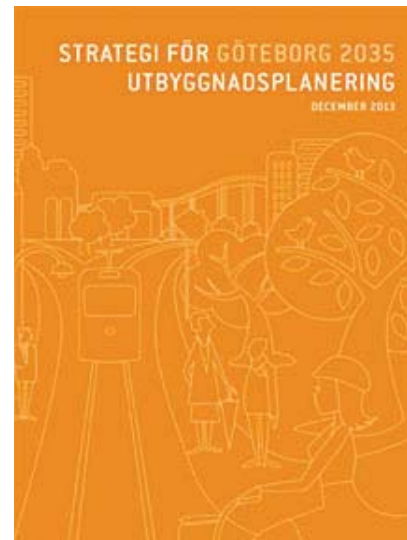
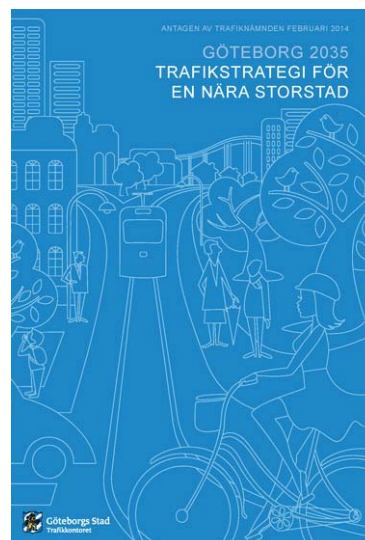
RESULTATET AV ANALYSEN AV VILKA FAKTORER - STADSKVALITETER - SOM SKAPAR VÄRDEN PÅ BOSTADSMARKNADEN, KONTORSMARKNADEN OCH HANDELSMARKNADEN. (GÖTEBORGS STAD ET AL 2017)

VIKTIGA UNDERLAG

Hur kan olika projekt jämföras? Inom alla samhälls områden, sjukvård, skola, företagande, används mått och indikatorer för att kunna säkerställa kvalitet och jämförbarhet. Mycket av det som idag uppskattas av boende i olika stadsdelar är också ett resultat av konkret mätbart kravställande från stadsbyggnadskontoret, som till exempel levande gatumiljöer, närheten till service och kultur i den täta staden och barnvänligheten och grönskan i Miljonprogrammet.

Den nyligen genomförda studien "Värdeskapande stadsutveckling" (Göteborgs stad et al 2017) visar att det är just planeringen och utformningen av den offentliga stadsmiljön, det som kommunen styr, som är mest värdeskapande. Flera studier visar också att konkret mätbara faktorer i den byggda miljön har stor påverkan på den sociala segregationen och resmönster i staden. Det är viktigt för kommunen att kunna styra och följa upp viktiga mål i översiktsplan och strategidokument som att stärka den sociala sammanhållningen och minska bilberoendet. Göteborgs stads översiktsplan har också tre utvecklingsstrategier som är en viktig utgångspunkt. Hur ska man veta vad som är bra och hållbart?

Kommunen måste kunna säkerställa en hållbar stadsutveckling, och det med stöd i den senaste forskningen om hur städer fungerar. Som inom andra samhällsområden görs detta enklast och mest transparent med hjälp av tydliga mått och indikato-

GÖTEBORGS TRE UTVECKLINGSSTRATEGIER

rer. De ska vara enkla att använda och förstå men de måste vara så precisa och avancerade att de fångar stadens komplexitet. En indikator är alltså en kunskapsbärare och ett styrmedel. Användandet av indikatorer, att väga och vikta kvantiteter och kvaliteter, är och har alltid varit en fundamental del av stadsbyggnadskonsten.

Det finns mycket forskning på hur den byggda miljön påverkar städers hållbarhet och livskvaliteter. Stadsbyggnadsforskningen visar gång på gång att det utformningen av vår stads miljö har betydelse för hur den fungerar, för sociala och ekonomiska värden. Stadsbyggandet är ett sorts spatialt kapital som möjliggör ekonomiskt och social kapital att växa.

Detta är också framlyft av FNs råd för stadsutveckling UN Habitat. I New Urban Agenda (2016), som baseras på FNS 17 hållbarhetsmål (2016), beskrivs betydelsen av bebyggelsen, de offentliga rummen och infrastrukturen och hur de samspelar. UN Habitat har också, med stöd i forskningen, tagit fram egna rekommenderade indikatorer för exempelvis täthet, funktionsblandning och offentlig plats.

UN SUSTAINABILITY GOALS & THE NEW URBAN AGENDA - HABITAT III

THE FIVE PRINCIPLES ARE:

1. **Adequate space for streets and an efficient street network.** The street network should occupy at least 30 per cent of the land and at least 18 km of street length per km².
2. **High density.** At least 15,000 people per km², that is 150 people/ha or 61 people/acre.
3. **Mixed land-use.** At least 40 per cent of floor space should be allocated for economic use in any neighbourhood.
4. **Social mix.** The availability of houses in different price ranges and tenures in any given neighbourhood to accommodate different incomes; 20 to 50 per cent of the residential floor area should be for low cost housing; and each tenure type should be not more than 50 per cent of the total.
5. **Limited land-use specialization.** This is to limit single function blocks or neighbourhoods; single function blocks should cover less than 10 per cent of any neighbourhood.

A NEW STRATEGY OF SUSTAINABLE NEIGHBOURHOOD PLANNING: FIVE PRINCIPLES (UN HABITAT 2014)

ORDLISTA

Planområde: Område som ska planeras

Analysområde: Planområde med 500 meters om-
land

Friyta: Obebyggd mark som ej är trafikyta

Offentlig plats: Friyta som är offentligt tillgäng-
lig, enligt ordningsstadgan

Park: Offentlig plats som är i huvudsak grön med
klippta gräsytor

Gård: Tydligt avgränsad utemiljö på kvartersmark

Huvudstråk: Gata med höga gång- och cykelflö-
den som kopplar samman stadsdelar

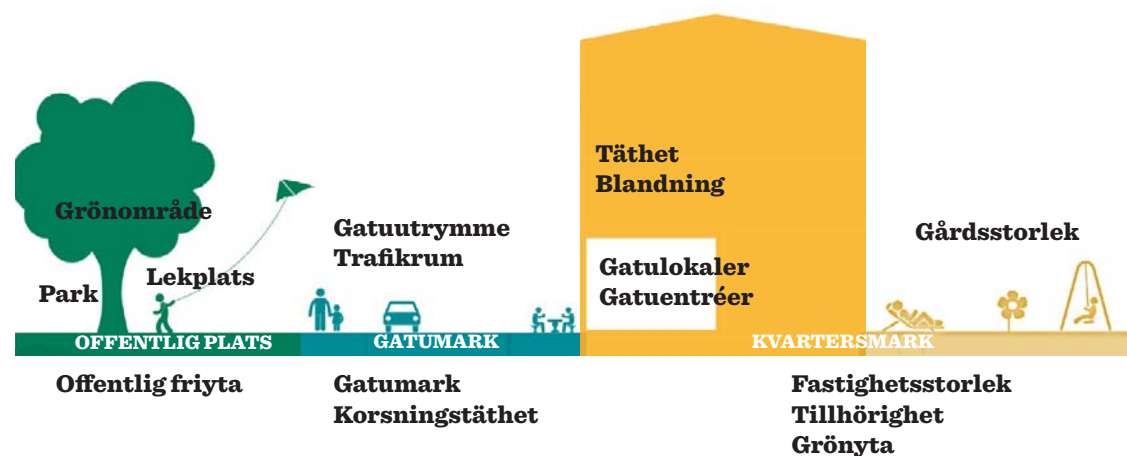
Kollstation: Hållplats för spårvagn, pendeltåg,
stombuss eller expressbuss

Fastighet: Markområde som är fast egendom med
tillhörande fastighetsbeteckning

Bebyggelsetäthet: Våningsyta (BTA) delat med
områdets yta, mätt i exploateringsstal

Funktionsblandning: Lokalyta delat med total
våningsyta (BTA)

Rumsintegration: Hur väl stadsrum och gatu-
rum är sammankopplade (brukar mätas med space
syntax-metodik)

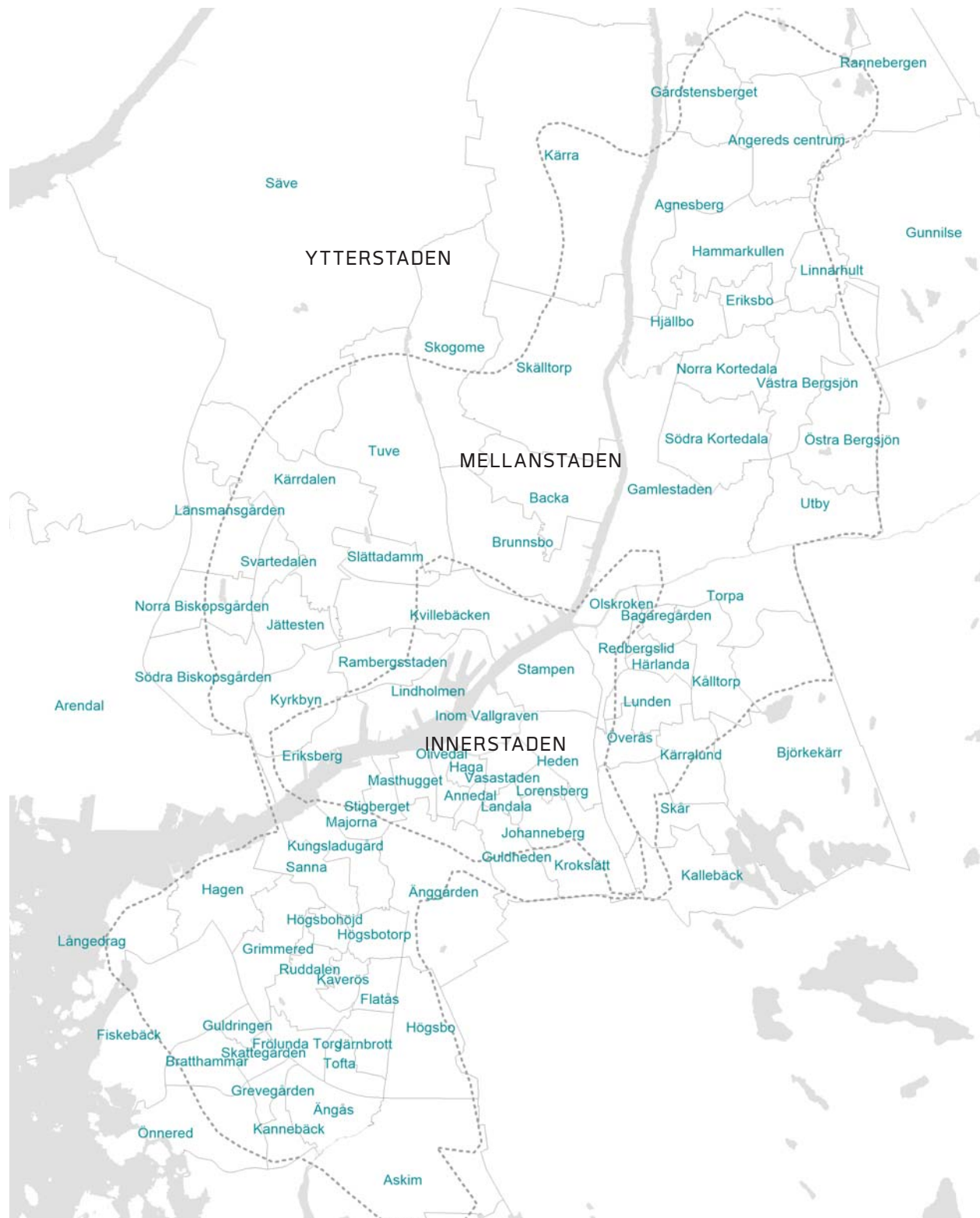

GEOGRAFISKA OMRÅDEN

I översiktsplanen för Göteborgs stad (2015) beskrivs tre huvudsakliga stadsområden.

Då förutsättningarna för att uppfylla föreslagna indikatorer markant skiljer sig åt mellan innerstaden, mellanstaden och ytterstaden föreslås olika gränsvärden för respektive område. Indikatorerna har därför olika kravnivåer för Innerstaden (100%), Mellanstaden (75%) och Ytterstaden (50%).

Många analyser är genomförda på ett 50 x 50 meters rutor eftersom stadsdelsgränser är administrativt avgränsade och inte funktionellt. Detta kallas inom geografin för MAUP - Modified Area Unit Problem. Det betyder att det går att ändra statistik genom att ändra områdesgränser. Ett generellt raster av rutor löser detta problem.

STADSDELSEXEMPEL

För att exemplifiera hur olika stadsdelar uppfyller föreslagna indikatorer har tio stadsdelar valts ut. Stadsdelaras värde i relation till föreslaget gränsvärde presenteras i ett diagram. Områdesavgränsningarna för stadsdelarna är hämtade från Lantmäteriets primärområden.

INOM VALLGRAVEN

HAGA

GULDHEDEN

LINNÉSTADEN

ERIKSBERG

HJÄLLBO

VASASTADEN

KUNGSLADUGÅRD

HAMMARKULLEN

LÅNGEDRAG

GATUEXEMPEL

Vissa av de föreslagna indikatorerna berör gatornas utformning har inte varit möjliga att exemplifiera hur olika stadsdelar uppfyller de föreslagna indikatorernas gränsvärden har tio stadsdelar valts ut. Dessa presenteras i ett diagram intill några av indikatorerna på följande sidor. Områdesavgränsningarna för stadsdelarna är hämtade från Lantmäteriets primärområden.

ANDRA LÅNGGATAN

AVENYN

KUNGSLADUGÅRDSGATAN

MARIAGATAN

SALTHOLMSGATAN

SALTHOLMSGATAN

LINNÉGATAN

VASAGATAN

DR LIBORIUS GATA

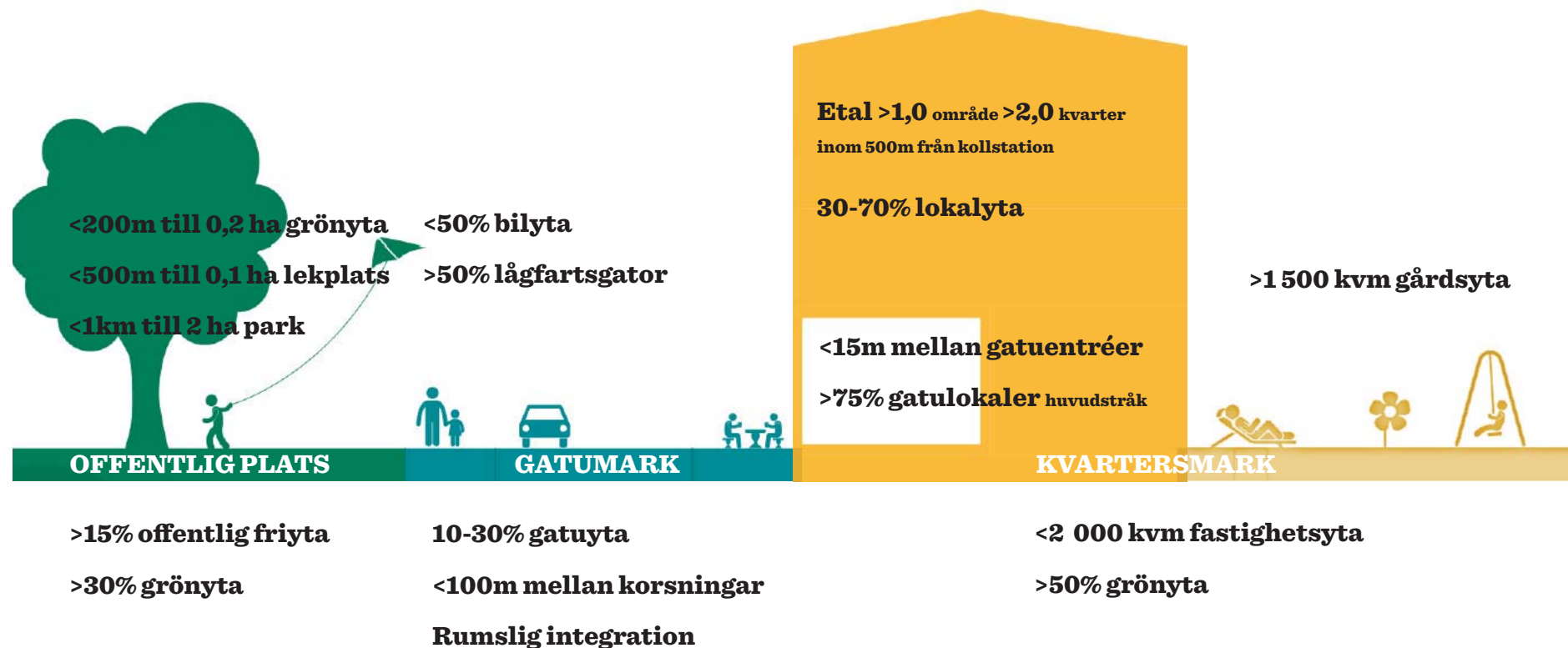

MAGASINSGATAN

FÖRSLAG PÅ INDIKATORER

Vi föreslår 18 indikatorer som kan användas i små som stora stadsbyggnadsprojekt, i detaljplanering och områdesplanering. 5 indikatorer handlar om offentliga platser, mängden friyta och närheten till olika sorters parker. 5 indikatorer handlar om gatumarken, mängden gatumark, korsningstäthet, och fördelning av gatuutrymmet. 8 indikatorer handlar om kvartersmarken, täthet, blandning, fastighets-

storlekar, entréer och lokaler i gatuplan och gårdsstorlekar. Indikatorerna har olika kravnivåer för Innerstaden (100%), Mellanstaden (75%) och Ytterstaden (50%). Måluppfyllelse nås antingen inom det avgränsade planområden, eller med ett omland om 500 meters, för att möjliggöra en anpassning till läget i staden.

INDIKATORER FÖR OFFENTLIG PLATS, GATUMARK OCH KVARTERSMARK

Vi föreslår 16 indikatorer som kan användas i små som stora stadsbyggnadsprojekt, i detaljplanering områdesplanering och översiktsplanering. 5 indikatorer handlar om offentliga platser, mängden friyta och närheten till olika sorters parker. 5 indikatorer handlar om gatumarken, mängden gatumark, korsningstäthet, och rumslig integration. 6 indikatorer

handlar om kvartersmarken, täthet, blandning, fastighetsstorlek, gatuentréer, gatulokaler och gårdsstorlekar,

Samliga indikatorer kan hänföras specifika vetenskapliga eller officiella källor, så som studier eller programdokument från UN Habitat, Boverket, eller Göteborgs stad.

INDIKATOR	MÅTT	REKOMMENDATION	KÄLLA
OFFENTLIG PLATS	ANDEL OFFENTLIG FRIYTA	>15% PARK- OCH TORGYTA	UN HABITAT
GRÖNOMRÅDE	GÅNGAVSTÅND TILL GRÖNOMRÅDE	MAX 300 METER TILL PARK- ELLER NATUROMRÅDE > 0,2 HA	GRÖNSTRATEGIN
LEKPLATS	GÅNGAVSTÅND TILL LEKPLATS	MAX 500 METER TILL LEKPLATS > 0,1 HA	GRÖNSTRATEGIN
PARK	GÅNGAVSTÅND TILL PARK	MAX 1 KM TILL PARK > 2 HA	GRÖNSTRATEGIN
GRÖNYTA	ANDEL GRÖNYTA	>50% VEGETATIONSTÄCKNING I OMRÅDE	GRÖNSTRATEGIN
KORSNINGSTÄTHET	KORSNINGSAVSTÅND	MAX 150M MELLAN KORSNINGAR ELLER >150 GATUKORSNINGAR/KVM2	UN HABITAT, LEED, GCM
TRAFIKRUM	ANDEL LÅGFARTSGATA	> 50% GATA UNDER 30 KM/H	TRAST/TRAFIKVERKET
GATUYTA	ANDEL GATUYTA	10-30% GATU- OCH VÄGYTA	UN HABITAT
GATUUTRYMME	ANDEL BILYTA I SEKTION	MAX 50% BILTYTA	LEED, TRAST
RUMSINTEGRATION	RUMSINTEGRATION	ÖVERLAPPANDE RUMSINTEGRATION	MARCUS, HILLIER
BEBYGGELSETÄTHET	EXPLOATERINGSTAL	>1.0 OMRÅDE ELLER >2.0 KVARTER INOM 500 M FRÅN KOLLSTATION	UN HABITAT
BLANDNING	ANDEL BOYTA AV BTA	30-70 % LOKALYTA I OMRÅDET	UN HABITAT
FASTIGHETSSTORLEK	FASTIGHETSYTA	<2000 KVM	MARCUS 2000
GATUENTRÉER	ENTRÉTÄTHET	<15 M MELLAN ENTRÉER LÄNGS FASAD ELLER FASTIGHET I OMRÅDE	GEHL 2006
GATULOKALER	LOKALER I BV LÄNGS	>75% AV BOTTENVÅNINGAR LÄNGS HUVUDSTRÅK	GEHL 2006
GÅRDSSTORLEK	GÅRDSYTA	>1500 KVM	MINOURA 2015

INDIKATORER, MÅTT, REKOMMENDERAD VINVÅ SAMT VETENSKAPLIGA ELLER OFFICIELLA KÄLLOR

OFFENTLIG PLATS

OFFENTLIG PLATS

INDIKATOR

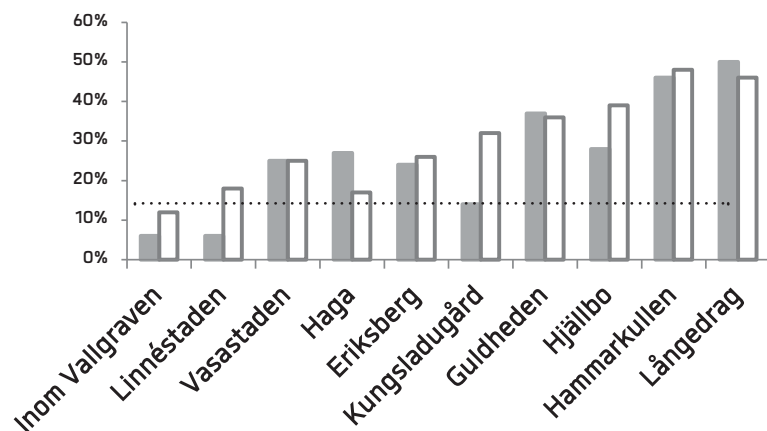
UN Habitat rekommenderar 15% "public open space", offentlig friyta. Studier av Bergen, Oslo och Stockholm visar att täta stadskärnor mycket väl kan komma upp i 15%.

ANALYS

Det är bara Inom Vallgraven och Linnéstaden som inom stadsdelen inte når upp till 15%. Med 500m omland dock klarar alla stadsdelar rekommendationen.

REKOMMENDATION

Minst 15% offentlig friyta

PROCENT OFFENTLIG FRIYTA - INOM STADSDEL OCH INOM 500 M

GRÖNYTEFAKTOR

INDIKATOR

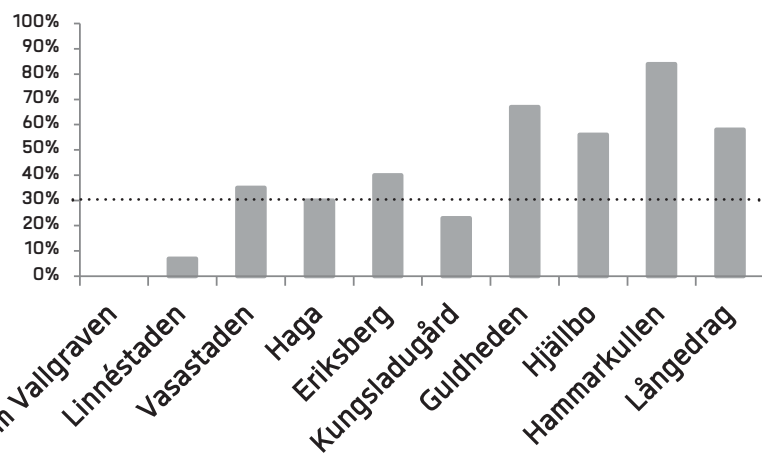
Grönytefaktor är ett policyverktyg som har används på kvartersmark, och innebär i princip andel mark som är vegetationstäckt. Måttet skulle även kunna användas på allmän mark och på områdesnivå. Ett vanligt krav på kvartersmark är 0,5, dvs 50%.

ANALYS

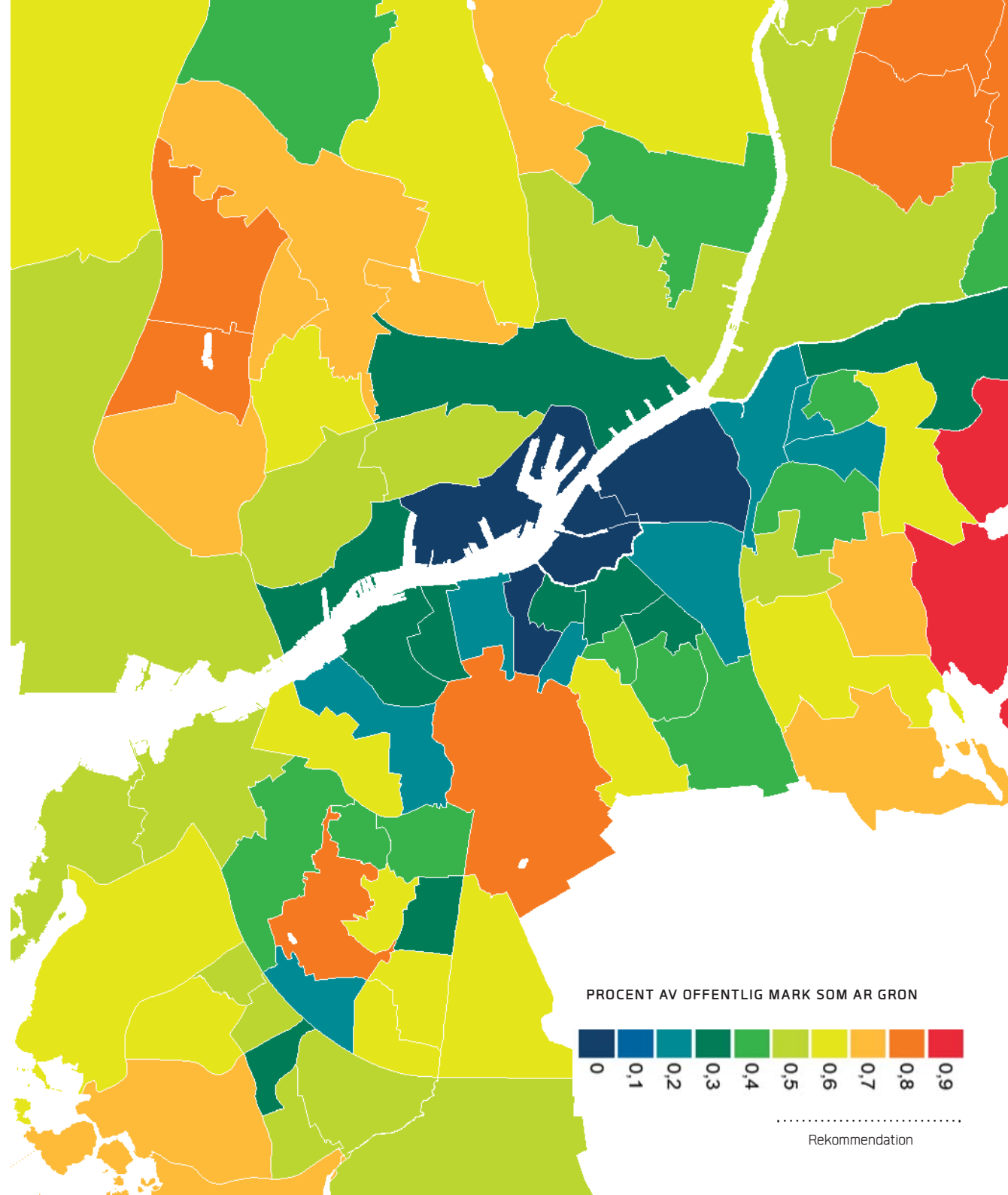
Få tätastadsdelar kommer upp till 50%. 30% verkar vara en mer rimlig nivå.

REKOMMENDATION

Minst 30% grönyta

PROCENT AV OFFENTLIG MARK SOM ÄR GRÖN

GRÖNOMRÅDE

INDIKATOR

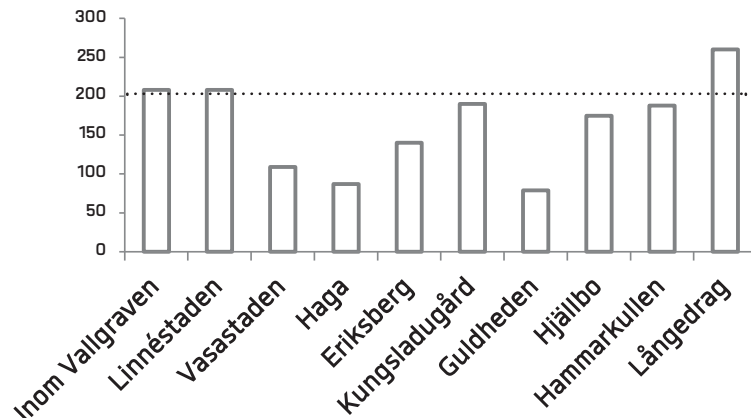
Forskning vid SLU har funnit att 300 meter är gräns för avstånd till grönområde. Boverket och Göteborgs grönplan har också föreslagit denna riktlinje.

ANALYS

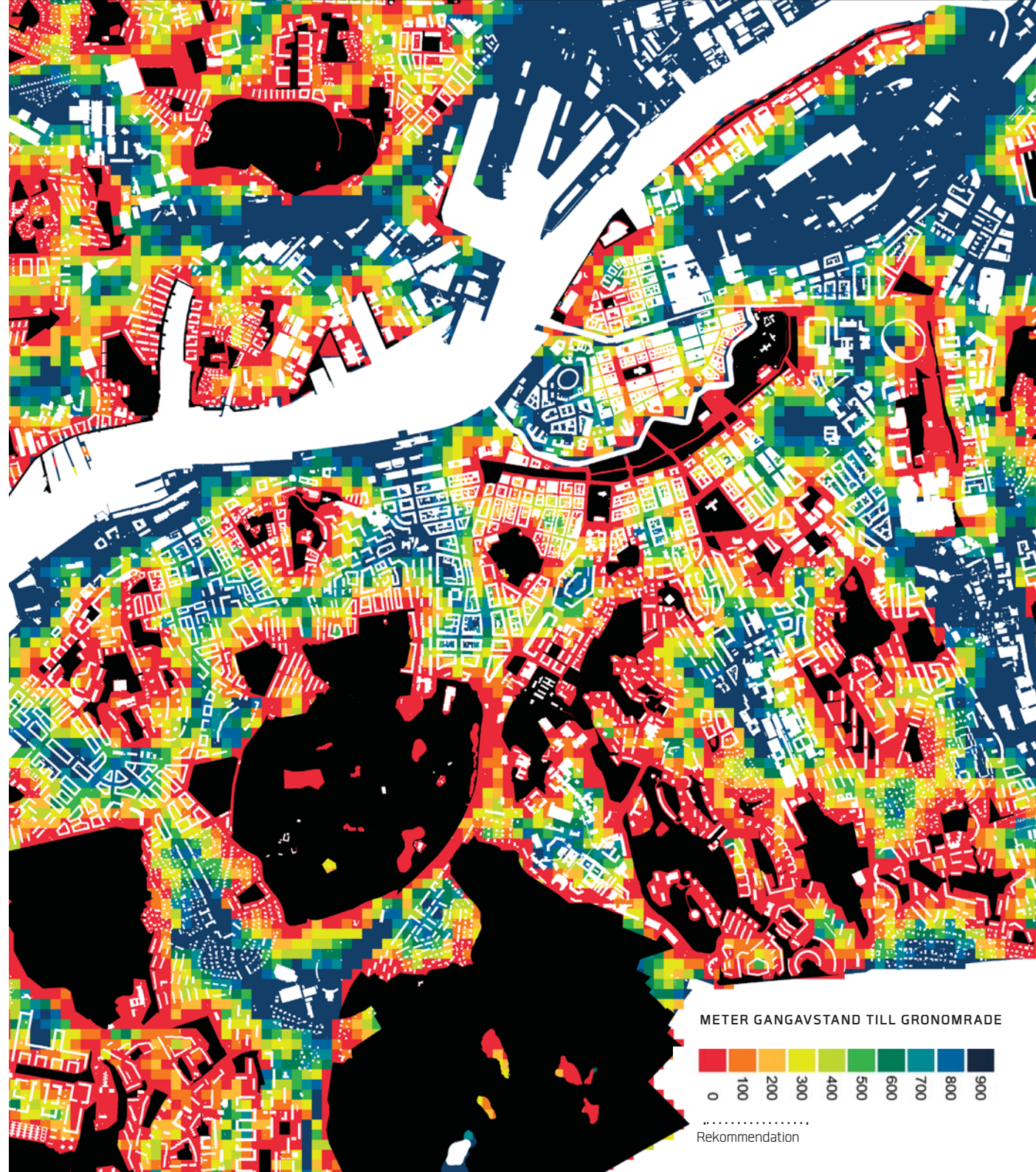
Alla stadsdelar utom Långedrag har 200 meter eller under till närmsta grönområde. Vasastaden och Haga har trots sin täthet bara kring 100 meter.

REKOMMENDATION

Max 200 meter till grönområde

METER GANGAVSTAND TILL GRÖNOMRADE

PARK

INDIKATOR

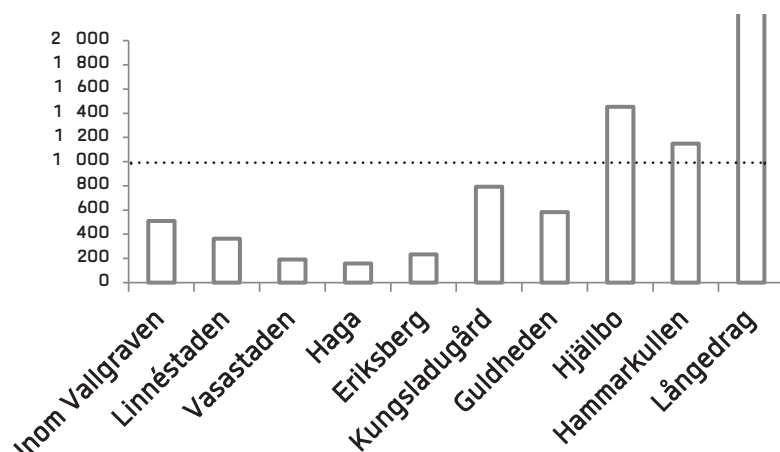
I Göteborgs Grönstartegi föreslås max 1 km till park större än 2 hektar. Denna typ av riktlinje finns i Boverkets rekommendationer från 1996, dock med en större parkyta (5 ha).

ANALYS

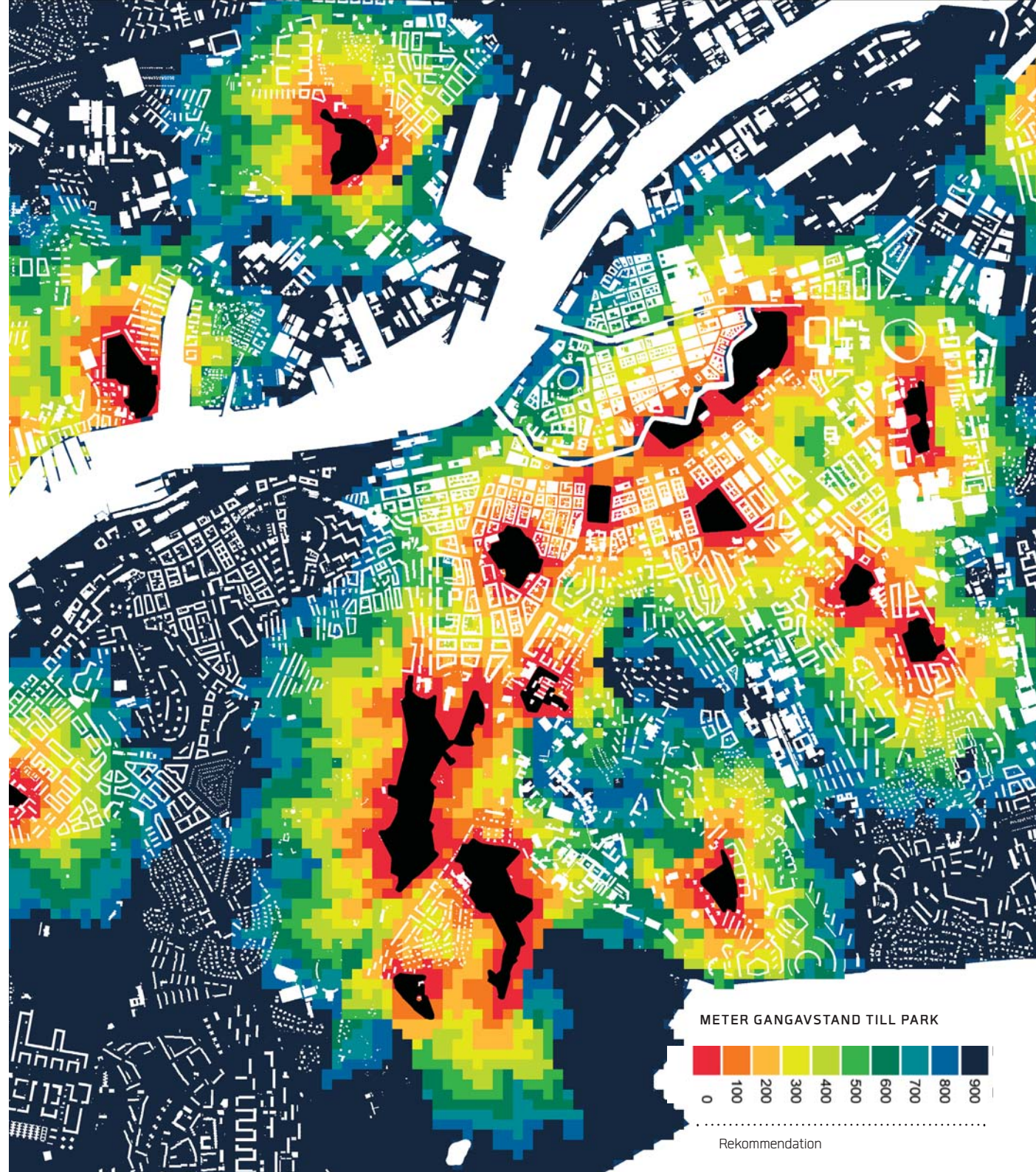
Det utvalda innerstadsstadsdelarna ligger långt under 1 km. På kartan syns att Majorna inte klarar grönstrategin. Hammarkullen, Hjällbo och Långedrag har också längre än 1 km.

REKOMMENDATION

Max 1 km till 2 ha park

METER GANGAVSTAND TILL PARK MINST 2 HA

LEKPLATS

INDIKATOR

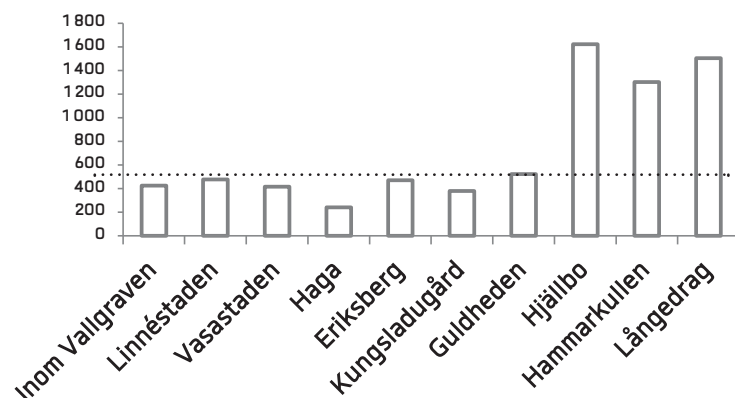
Boverket har rekommendationer om närhet till lekplats. Det bör inte vara längre än 500 meter.

ANALYS

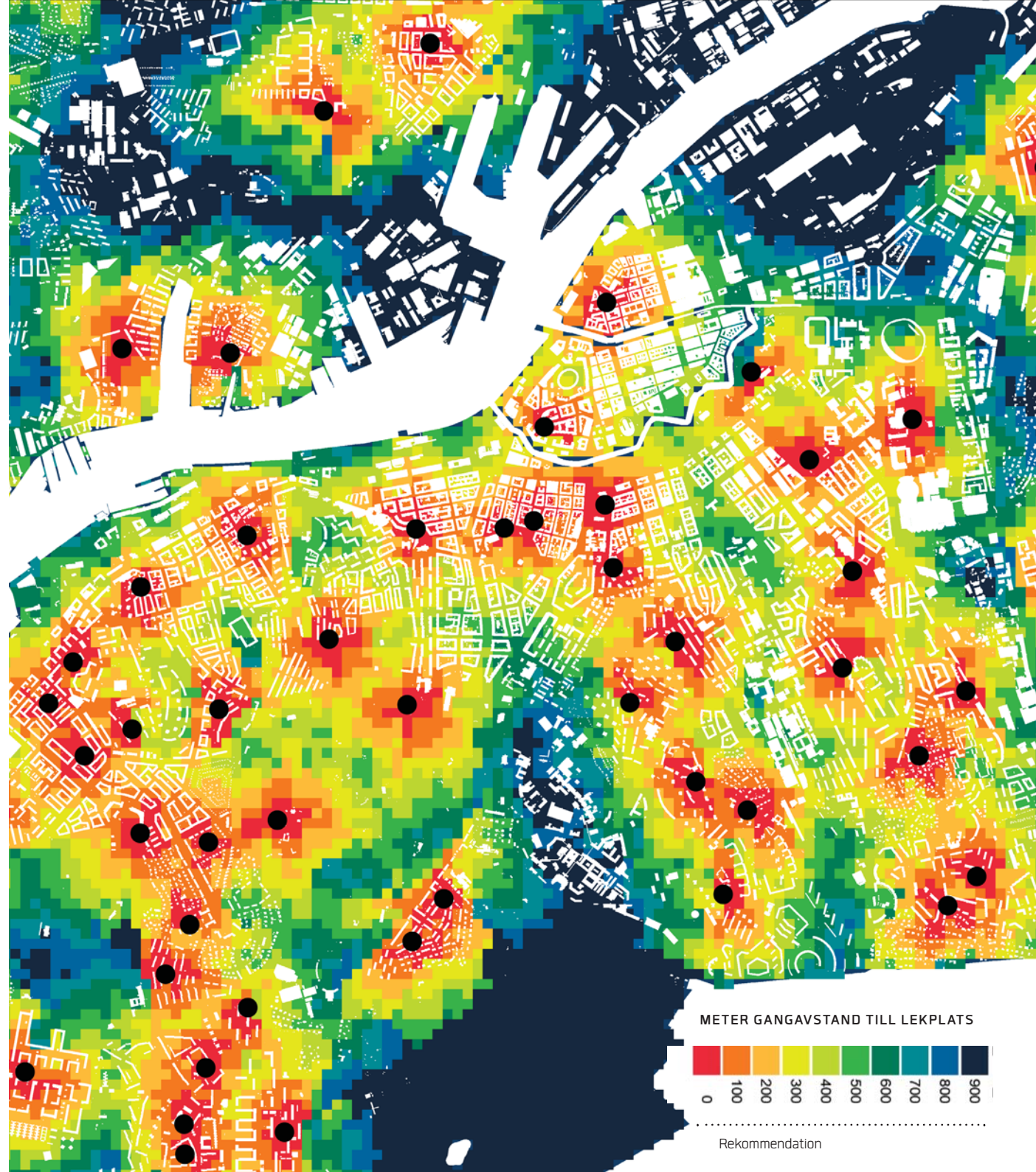
Alla stadsdelar utom Hjällbo, Hammarkullen och Långedrag har kortare än 500 meter till större lekplats. Det kan dock finnas brister i GIS-underlaget.

REKOMMENDATION

Max 500 meter till lekplats

METER GANGAVSTAND TILL LEKPLATS

GATUMARK

GATUMARK

INDIKATOR

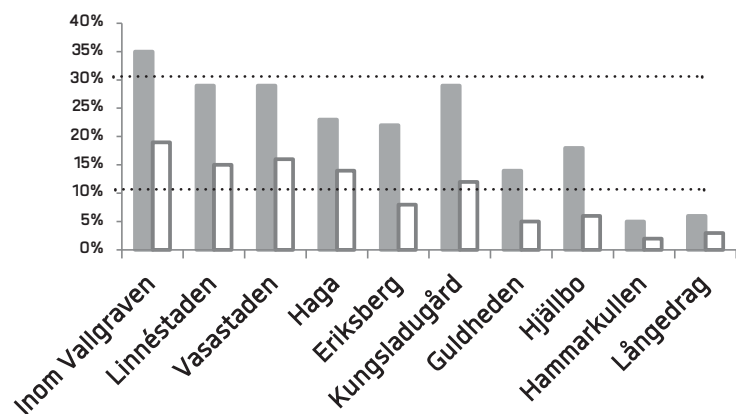
UN Habitat rekommenderar minst 30% Gatu- och vägyta för att säkerställa tillgängligheten i gatunätet. Samtidigt är det rimligt att inte stadsdelar får allt för mycket och domineras av gata och väg.

ANALYS

De flesta täta stadsdelar ligger inom 10-30%. De som ligger klart lägre, Hammarkullen och Långedrag, innefattar stora grönområden.

REKOMMENDATION

10-30% gatu- och vägyta

PROCENT TRAFIKYTA - INOM STADSDEL OCH INOM 500 M

KORSNINGSTÄTHET

INDIKATOR

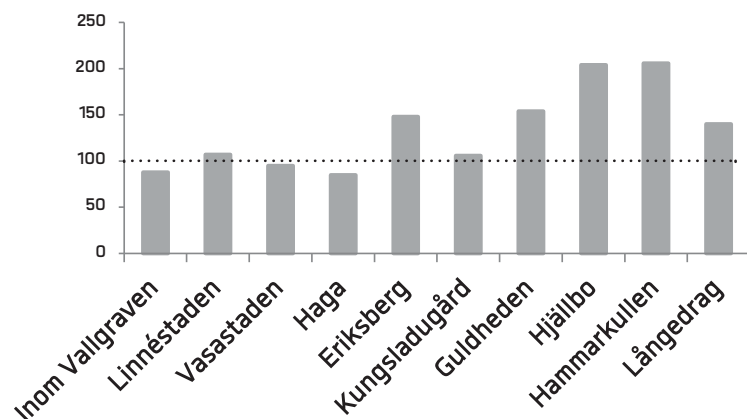
UN Habitat rekommenderar 150 korsningar per km². Detta kan översättas till korsningsavstånd, avstånd mellan gatukorsning, om ca 100 meter. Detta begränsar således även kvartersstorlekar.

ANALYS

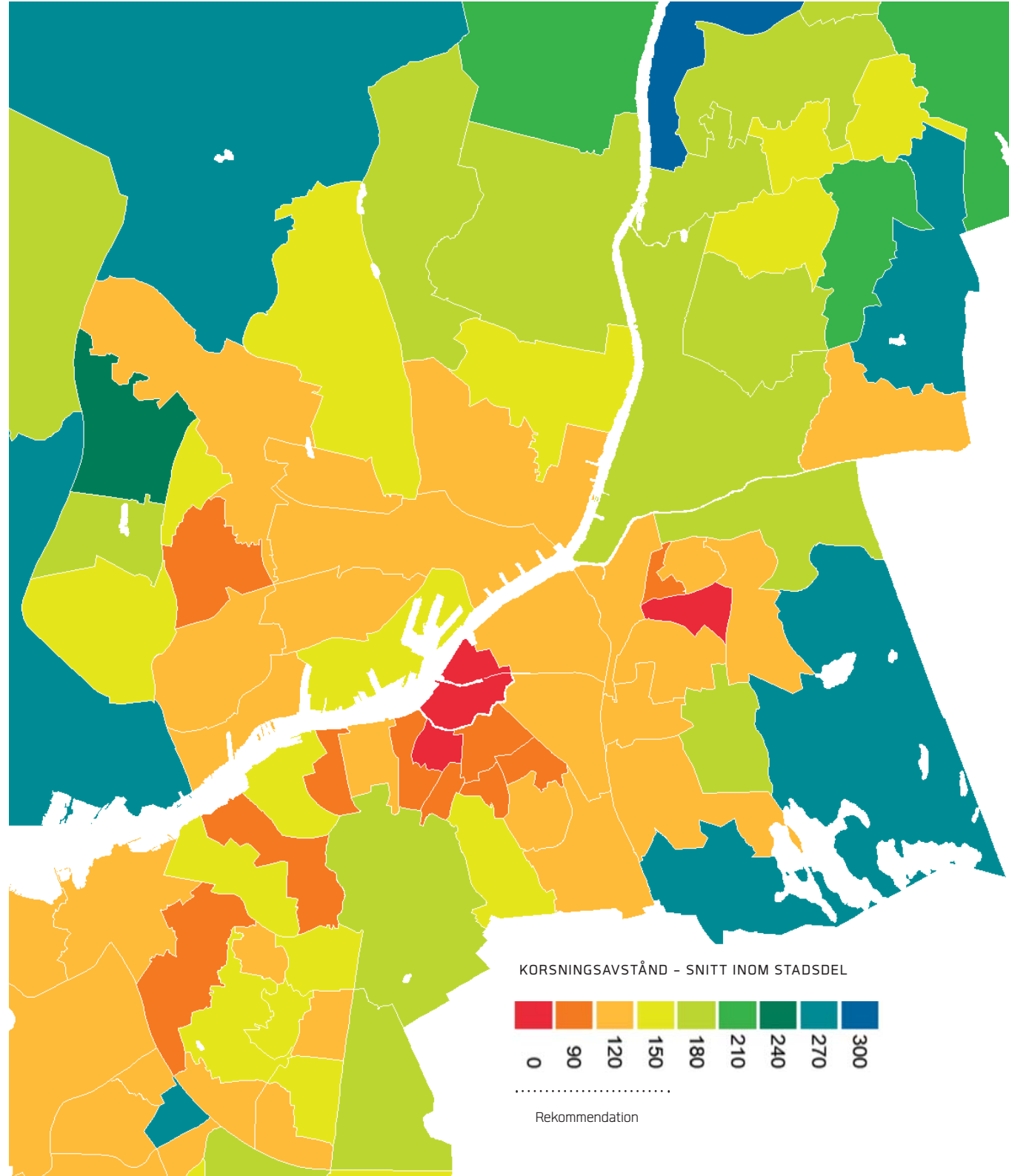
De stadsdelar som har ett någorlunda sammanhållet gatunät visar sig ligga på ett genomsnittligt korsningsavstånd på ungefär 100 meter.

REKOMMENDATION

max 100 meter mellan gatukorsningar

KORSNINGSAVSTÅND - SNITT INOM STADSDEL

RUMSINTEGRATION

INDIKATOR

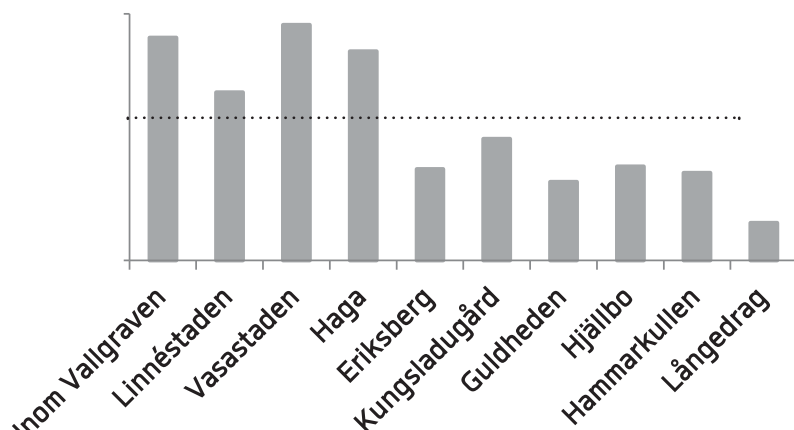
Flera studier, bland annat 'Delad stad', visar på behovet av att lokala och regional stråk överlappar för att stötta social integration. Detta kan analyseras med sk. Space Syntax-metodik, här prövat genom att multiplicera lokal (r3) och global (r15) rumsintegration.

ANALYS

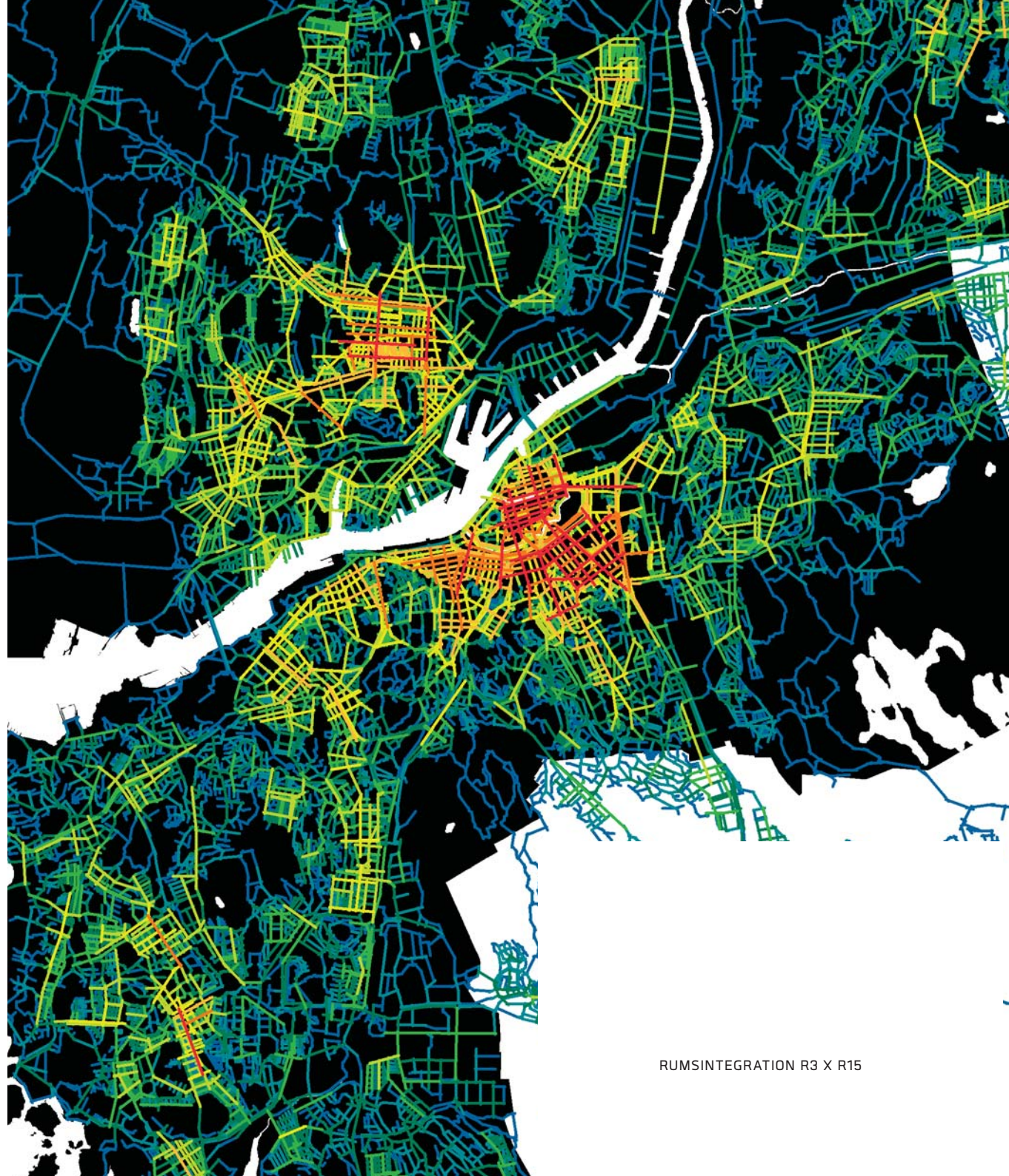
Innerstadens sammankopplade gatunät syns tydligt i analysen och visar vilka stadsdelar som överlappar.

REKOMMENDATION

Överlappande rumsintegration

MAX RUMSINTEGRATION R3 X R15

RUMSINTEGRATION R3 X R15

TRAFIKRUM

INDIKATOR

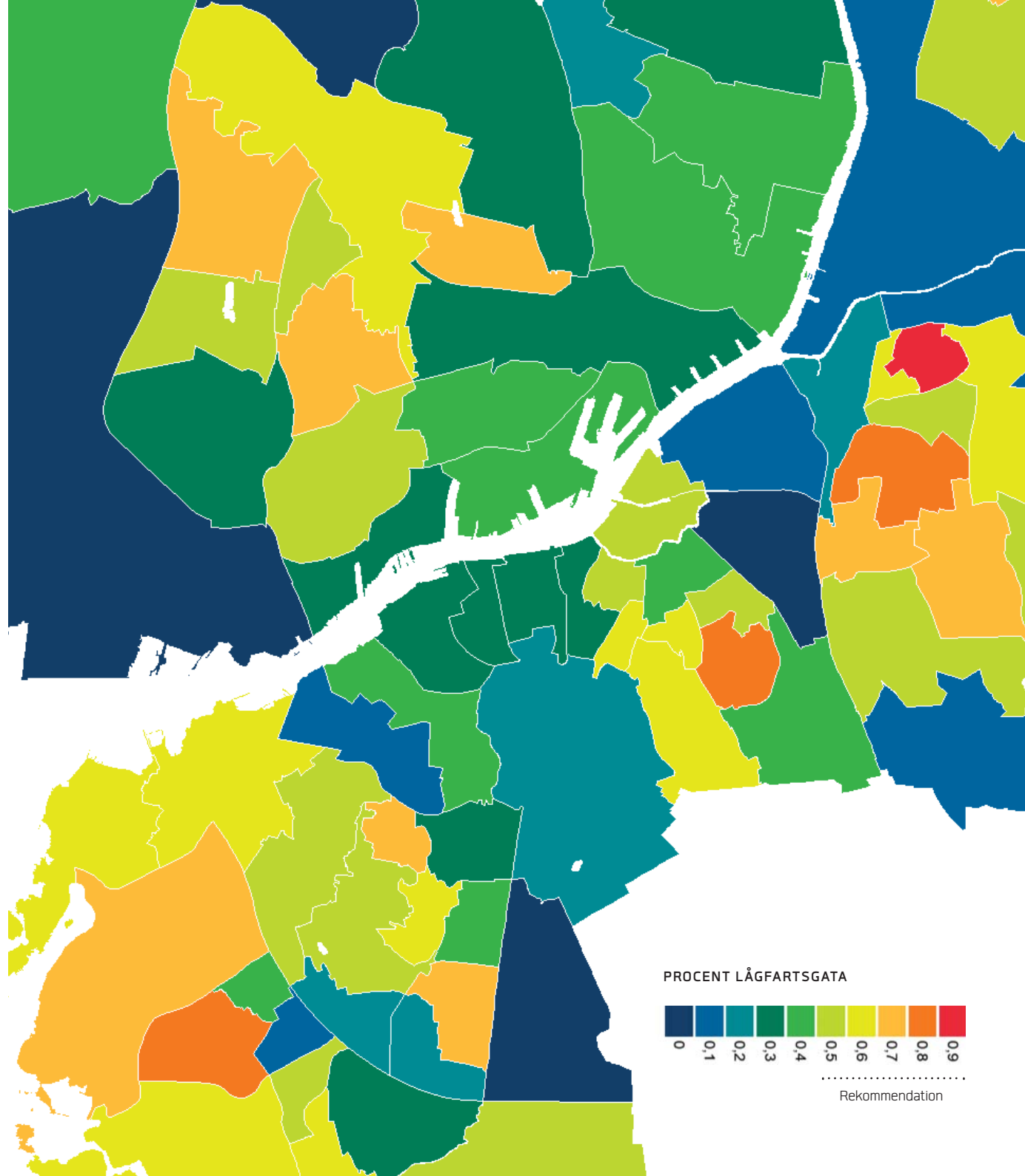
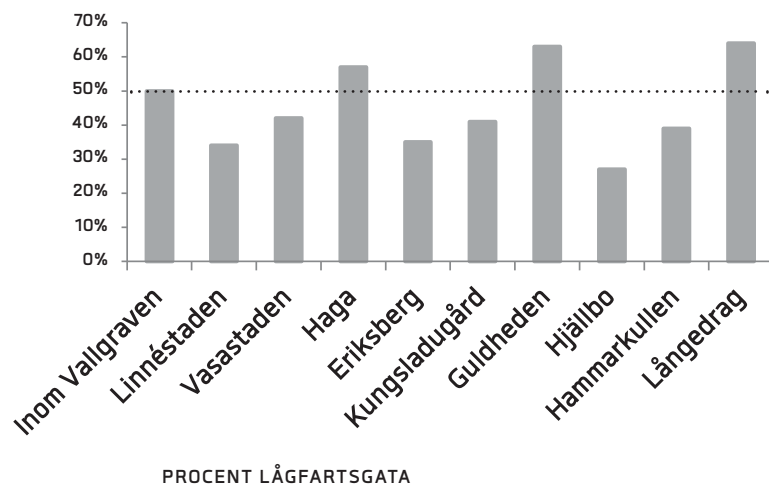
I Trafikverkets rapport 'Rätt fart i staden' rekommenderas att gaturummen klassificeras utifrån den sk. Livsrumsmodellen (frirum, mjuktrafikrum, transportrum). En viktig faktor för att skapa trygga och säkra trafikrum är fordonshastigheterna. 30 km/h (låg fartsgata) är en viktig tröskel för säkerhet.

ANALYS

Inom Vallgraven, Haga, Guldheden och Långedrag har mer än 50% lågfartsgator.

REKOMMENDATION

Minst 50% lågfartsgator (30 km/h)

GATUUTRYMME

INDIKATOR

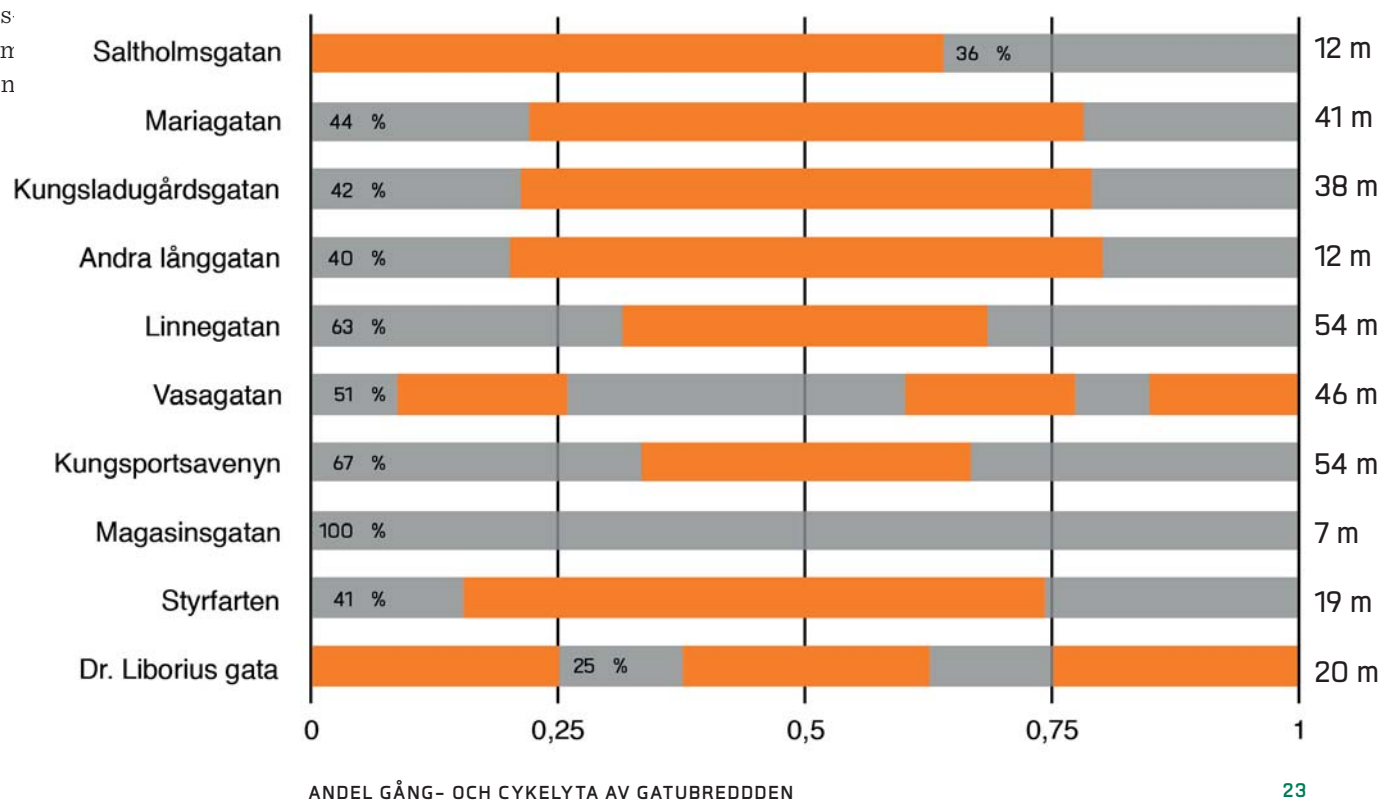
Levande gaturum behöver rum för gående och cyklister. Balansen mellan olika trafikarter är viktig för gatans karaktär. I Trafikverkets handbok TRAST och i NACTOs handbok Global Street Design Guide betonas att gåor måste vara prioriterade för gående och cyklister.

ANALYS

I ett urval av gatussektioner syns att de flesta stadsgator har knappt 60% bilyta, men att de gator som upplevs som verkligen attraktiva så som Linnegatan, Vasagatan och Avenyn har mindre än 50% bilyta.

INDIKATOR

Max 50% bilyta (körbana och parkering)

KVARTERSMARK

TÄTHET

INDIKATOR

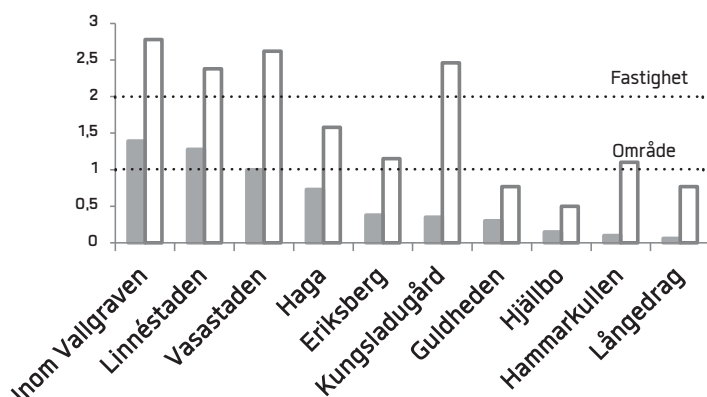
UN Habitat rekommenderar minst 150 pers per hektar, vilket motsvarar ca 0,75-1,0 i områdesexploatering. Detta är rimligt att kräva i kollektivtrafikhöga lägen.

ANALYS

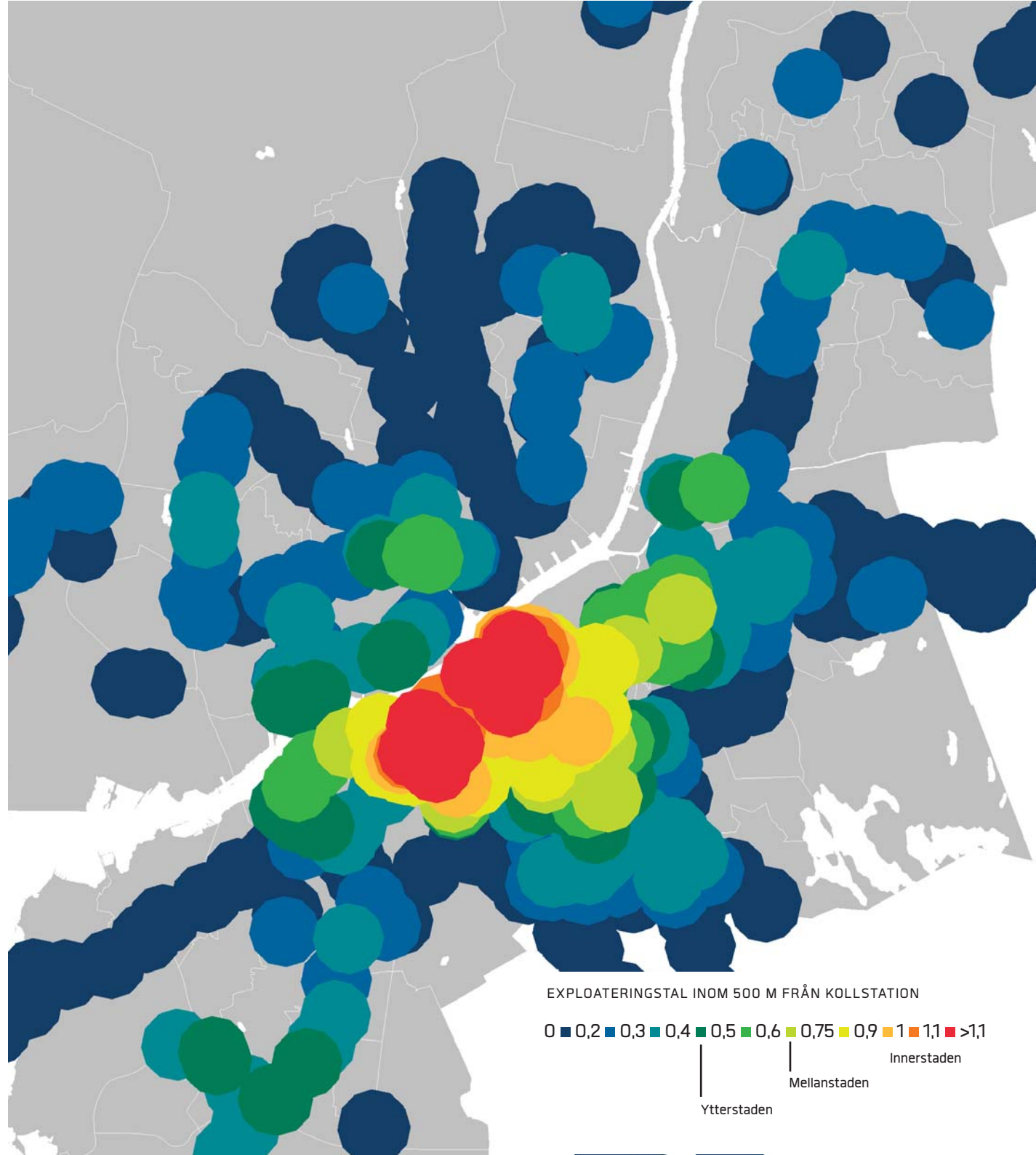
På områdesnivå är det få stadsdelar som kommer upp i exploateringstal 1,0. Ser man inom 500 meter från kollstation så är det klart fler områden som klarar denna nivå.

REKOMMENDATION

Exploateringstal 1,0 på område eller 2,0 på fastighet, inom 500 meter från kollstation

OMRÅDESEXPLOATERING OCH FASTIGHETSEXPLOATERING

BLANDNING

INDIKATOR

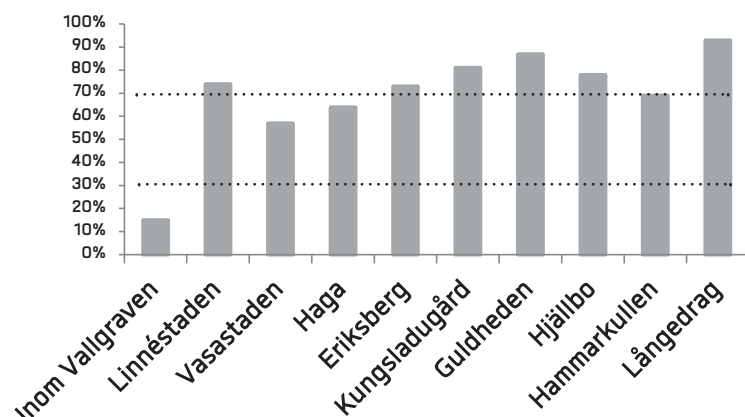
UN Habitat rekommenderar 40-60% boyta. Analyser av svenska stadskärnor visar att 30-70% är mer realistiskt.

ANALYS

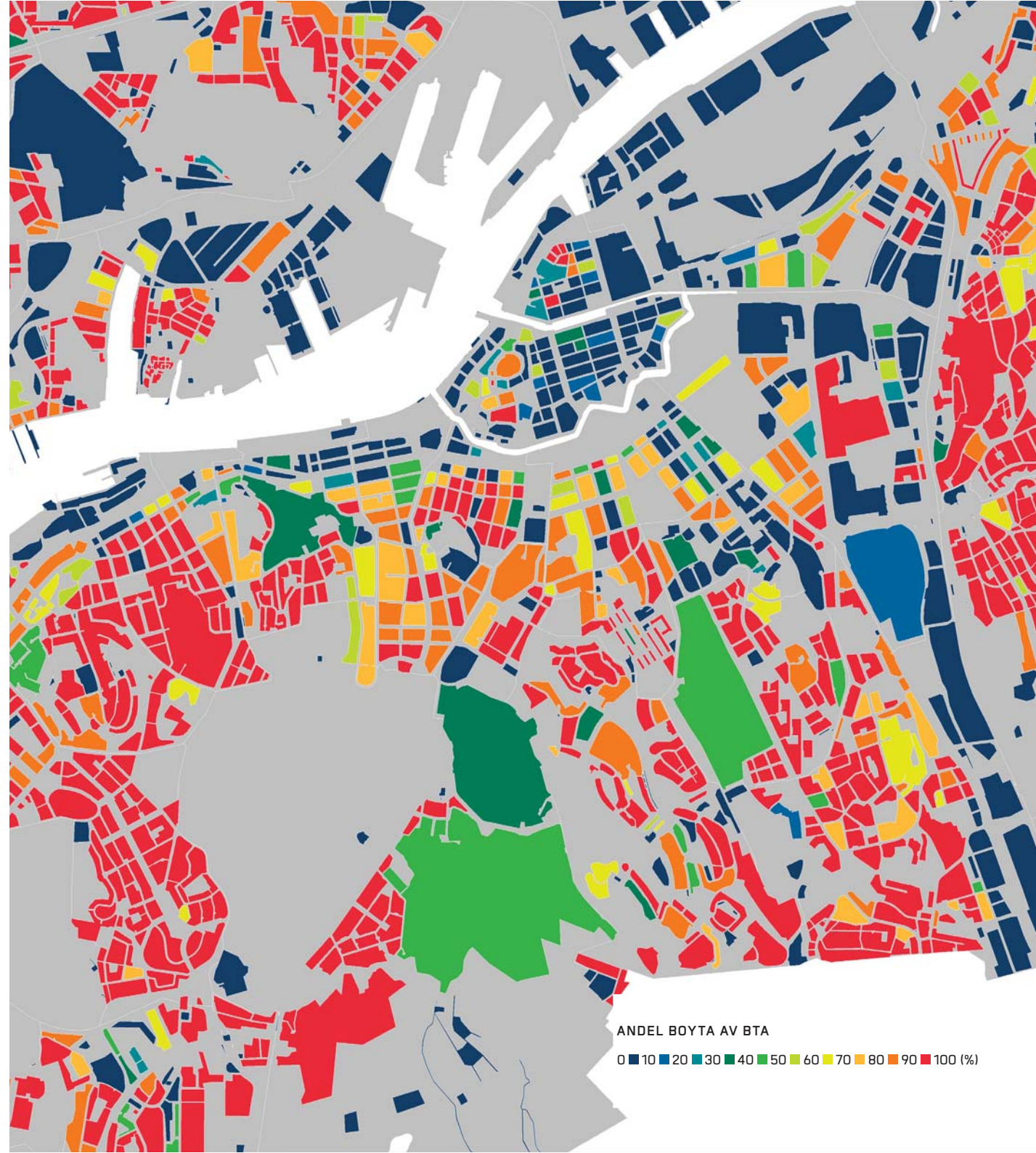
De flesta av de utvalda stadsdelarna är bostadsdominerade och ligger över 70% boyta. En stadsdel som Haga är mer blandad, även om enstaka kvarter är renodlat bostäder eller lokaler och kontor.

INDIKATOR

30-70% boyta

ANDEL BOYTA AV BTA - INOM STADSDEL

FASTIGHETS- STORLEK

INDIKATOR

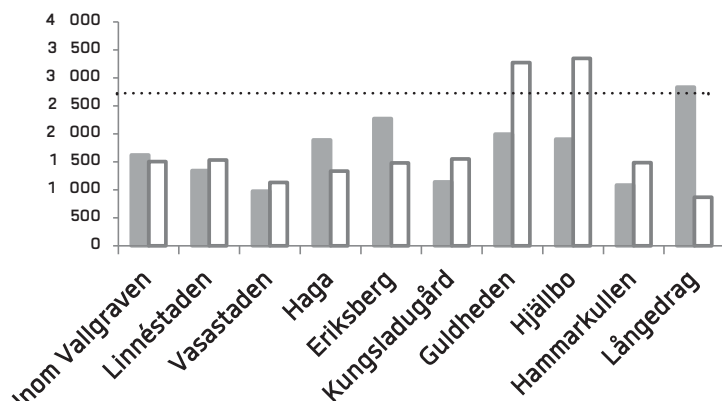
Forskning av bland andra Lars Marcus på KTH/Chalmers visar att diversitet i en stadsdel beror på mångfalden av fastigheter. Många stora fastigheter gör ett område enahanda och ej resliant.

ANALYS

De flesta stadsdelar har en genomsnittlig fastighetsstorlek under 2000 kvm, utom de områden som är planerade under slutet av 1900-talet (senmodernism) och början av 2000-talet (postmodernism).

REKOMMENDATION

max 2000 kvm fastighetsyta

SNITT FASTIGHETS SYTA - INOM STADSDEL INOM 500 METETER

GATULOKALER

INDIKATOR

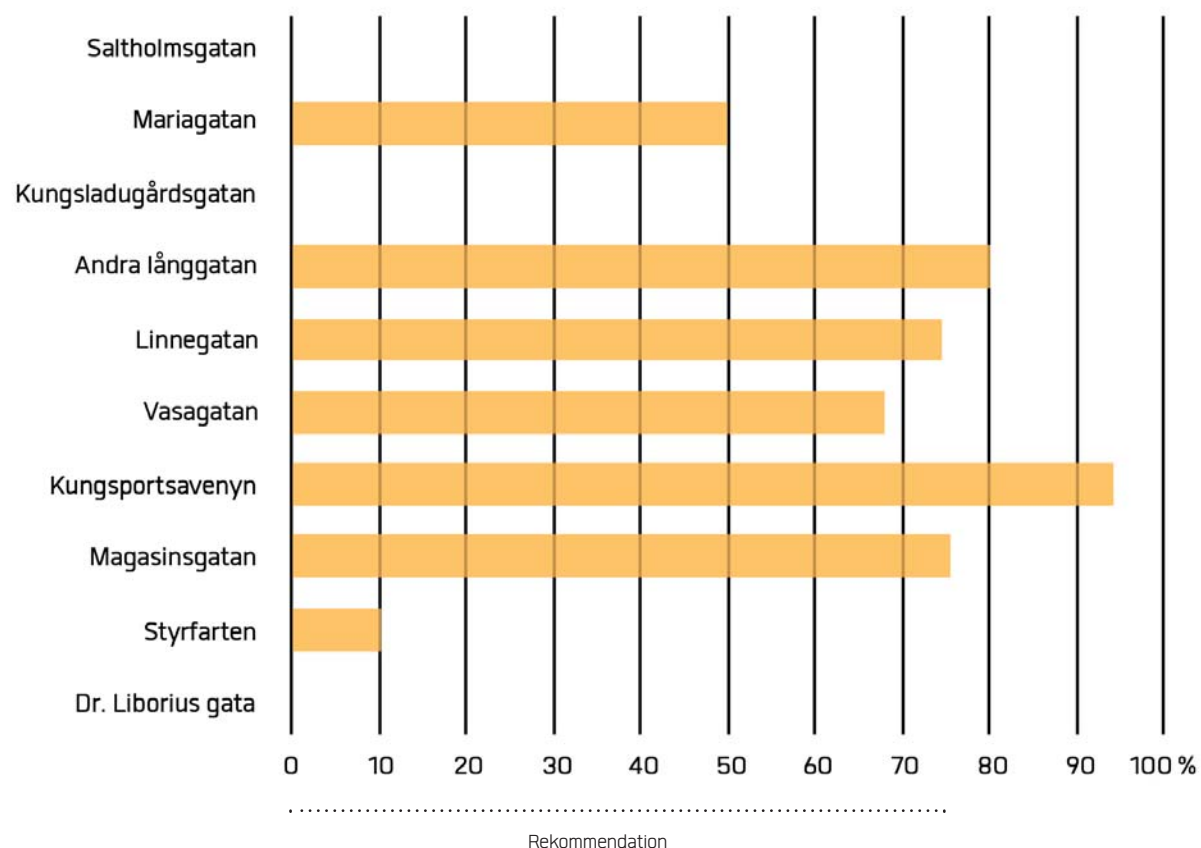
Lokaler är lika viktigt som entréer för att skapa gatuliv och trygga levande gaturum. Lokaler är dock inte rimligt att ha längs alla gator. Certifieringssystemet LEED Neighbourhood föreslår 75% av fasaden för lokaler längs huvudgator. Ett huvudstråk är en gata med höga gång- och cykelflöden som kopplar samman stadsdelar.

ANALYS

De gator som har valts ut som är tydliga huvudstråk genom staden har mellan 70.90% lokaler längs fasad.

REKOMMENDATION

Minst 75% lokaler i fasad längs huvudstråk

GATUENTRÉER

INDIKATOR

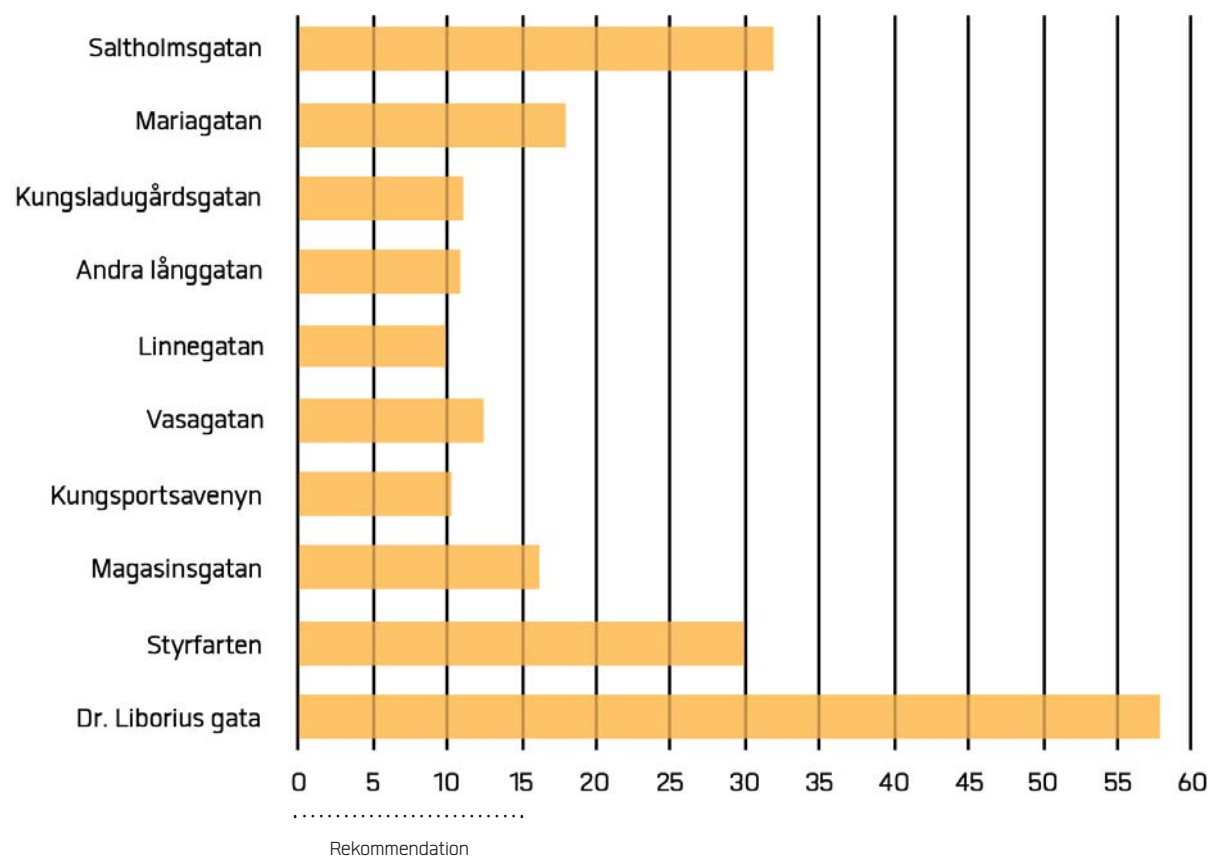
Stadsrumsforskning av bland andra Jan Gehl visar att ett entréavstånd på max 10-15 meter bidrar till stt skapa levande intressant gaturum. Ett vanligt bostadskvarter har vanligen max 15 meter mellan trapphus.

ANALYS

De flesta av de utvalda gatorna som upplevs som aktiva och trygga har under 15 meter mellan entréer. De mest aktiva gatorna som Linnégatan, Avenyn och Andra Långgatan ligger på i genomsnitt 10 meter.

REKOMMENDATION

max 15m mellan entréer längs fasad

GÅRDSYTA

INDIKATOR

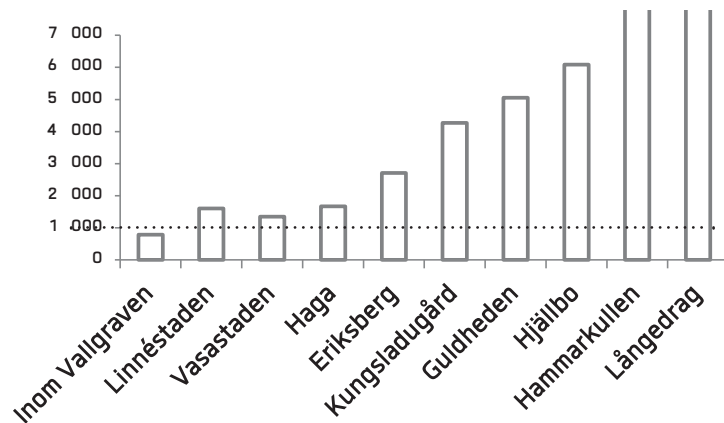
Ny forskning från KTH (Minoura 2015) har visat att storleken på gårdsyta avgör funktionalitet. En gård bör vara tydligt avgränsad och större än 1500 kvm. Större gård innebär också bättre solljusförhållanden.

ANALYS

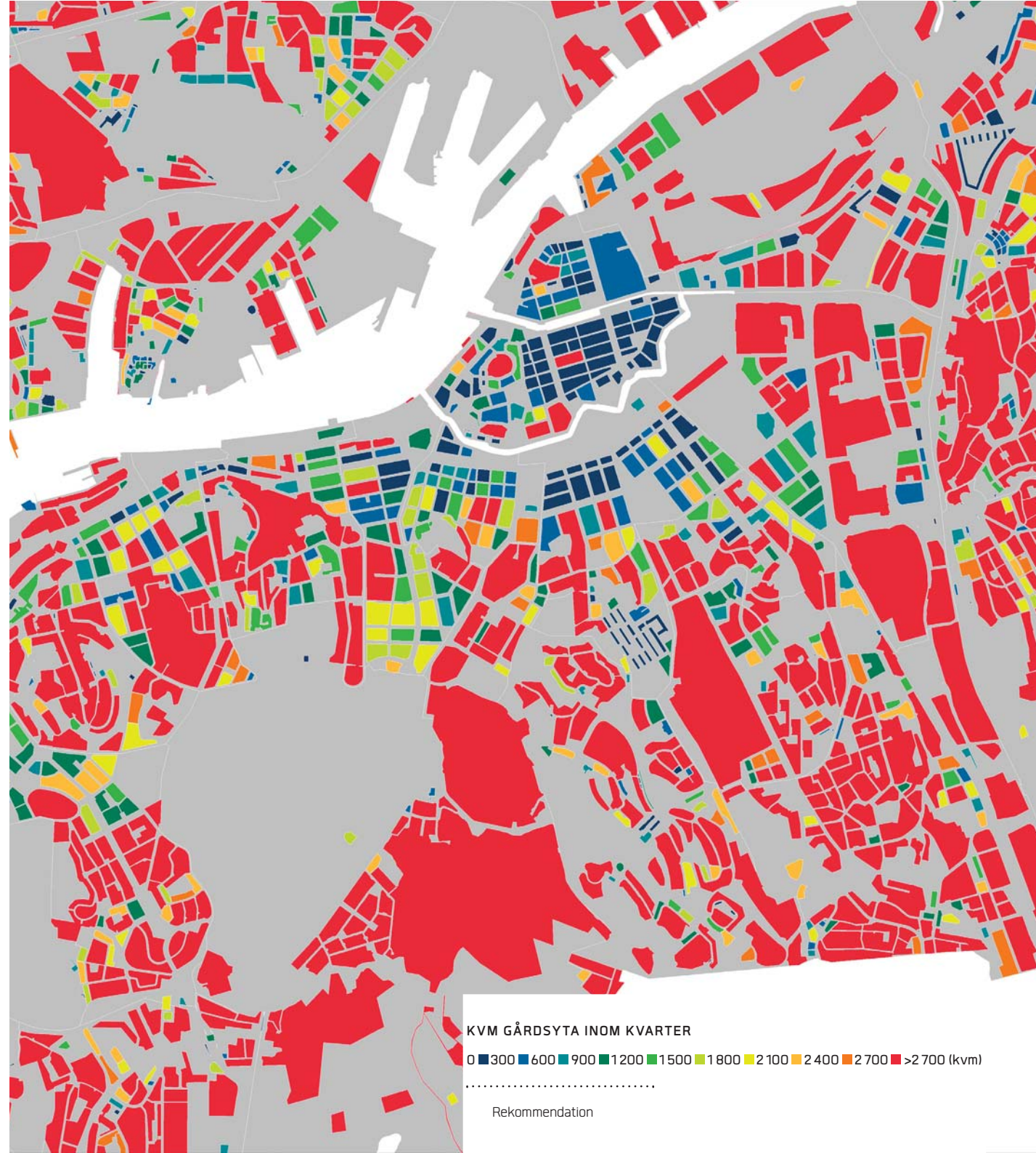
Storleken på gårdsytor varierar, men det är bara Inom Vallgraven och Vasastaden som har i snitt mindre gårdar än 1500 kvm.

REKOMMENDATION

Minst 1 500 kvm gårdsyta

KVM GÅRDSYTA - SNITT INOM KVARTER

SLUTSATSER

REKOMMENDATIONER

Efter denna genomgång av olika indikatorer är en viktig fråga att ställa sig om de rekommenderade nivåerna är realistiska och kompatibla. Går det att uppfylla alla? Och hur ser i så fall en sådan stadsdel ut? Det visar sig att den kan se ut på väldigt många olika sätt.

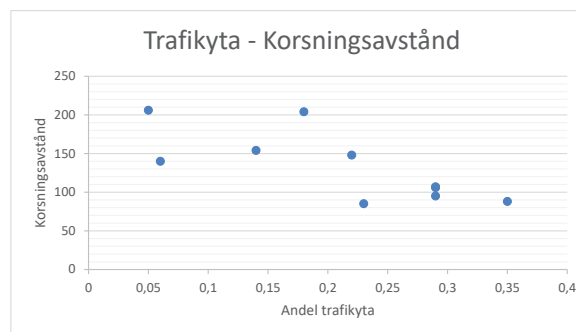
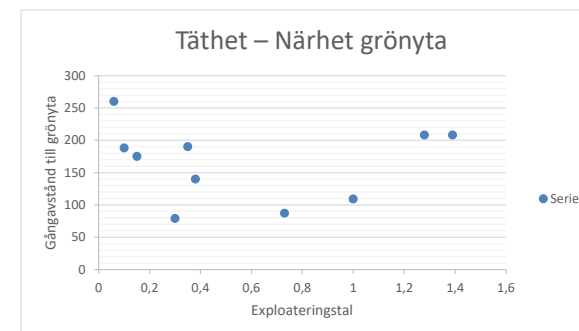
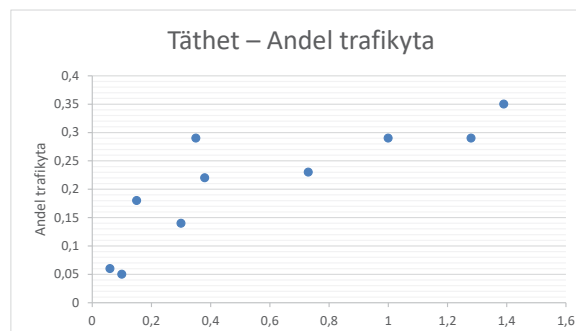
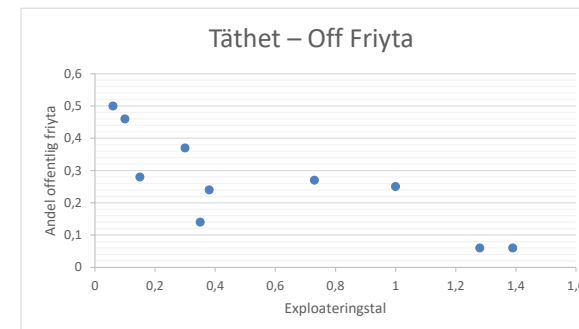
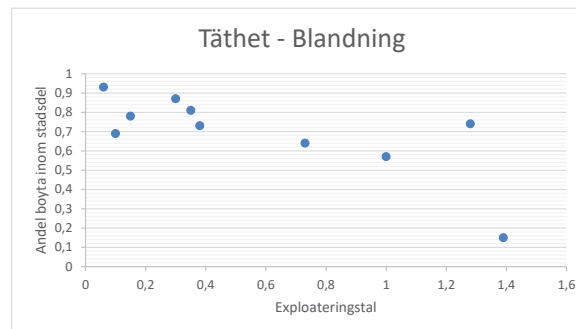
Stadsdelar med en relativt låg täthet kan faktiskt nå upp till en viss grad av funktionsblandning.

Ett visst samband finns mellan täthet och andelen gatuyta, dvs ju tätare stad, ju mer gata.

Det finns också ett tvisst samband mellan täthet och andelen offentlig friyta. Ju tätare ju mindre park, men det verkar inte påverka närheten till grönyta som är helt oberoende täthet.

Ett visst samband syns även mellan andel gatuyta och korsningsavstånd. Ju mer gata, desto tätare går det att ha mellan gatukorsningar.

Det visar sig alltså att indikatorer som synes vara motstridiga inte behöver vara det., och att det är möjligt att uppfylla alla indikatorer. Två stadsdelar som har nästan full måluppfyllelse är Vasastaden och Haa, vilka har relativt olika karaktär.

ANVÄNDNING I PLANERINGEN

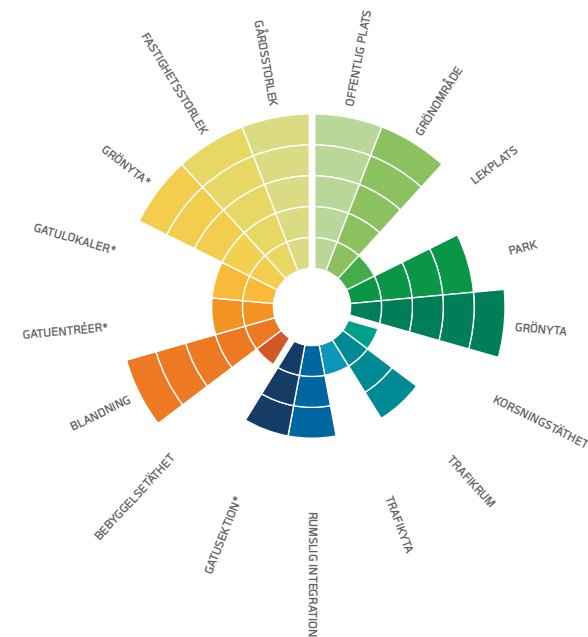
Indikatorerna kan användas dels som en nulägesanalys av ett stadsområde och som en plananalys.

Preliminära analyser av utvalda stadsdelar visar att de får olika utfall och har olika styrkor. Vissa stadsdelar har dock mycket hög måluppfyllelse på alla faktorer som exempelvis Vasastaden och Haga, emedan stadsdelar från den sena modernismen är mycket starka på vissa indikatorer men svagare på andra. Figurerna till höger visar en poängskala från 1-5 indikatorer, där 5 innebär att rekommendation en är uppfylld och 1 ingen eller mycket liten måluppfyllelse. (Indikatorer med * är uppskattningar.)

Plananalyser kan göras för större detaljplaner, för områdesvisa utvecklingsplaner och med vissa indikatorer även koomunövegripande inom översiktsplaneringen. Indikatorerna är snabbt och effektivt sätt att förstå ungefär vilken typ av stadsbyggnad och stadsmiljö som en plan har skapat. En enkel handbok bör tas fram.

VASASTADEN

HAMMARKULLEN

HAGA

ERIKSBERG

VIDARE STUDIER

LÄGEN OCH BOTTENVÅNINGAR

Publika utåtriktade lokaler i gatuplan är en viktig stadskvalitet oberoende av läge i staden. Samtidigt är det viktigt att relatera krav på publika lokaler till olika lägens ekonomiska hållbarhet för kommersiella verksamheter. Därför föreslås en lägesbunden indikator för andel lokaler längs fasaden kopplad till om gatan är ett huvudstråk eller inte.

Stadsbyggnadskotnoret bör ta fram en enkelt modell för att kunna identifiera olika stråk, A-B-C-D-lägen, med hänsyn tagen till olika typer av verksamheter som vill och bör ligga i gatuplan.

HANDBOK FÖR PLANERINGEN

Indikatorerna ska vara enkla att använda i varje planprojekt. En enkel liten handbok bör tas fram som steg för steg beskriver hur indikatorerna mäts i olika typer av planprojekt.

Workshops bör genomföras med planhandläggare som får själv prova att mäta upp sina planer och får därmed en känsla för måtten och värdena.

SPACESCAPE

Spacescape AB / Östgötagatan 100 / Box 4700 / SE-116 92 Stockholm / Sweden
Tel +46 8 452 97 67 / www.spacescape.se / info@spacescape.se